Panait Istrati
Povestirile lui Adrian Zografi
Moş Anghel

III

COSMA

Irimia trase pe Adrian, îngrozit, în crâşma părăginită. Aci, el puse pe masa dărăpănată o dăsagă grea, pe care o aruncase jos la intrare; din dăsagă scoase o pâine de un kilogram, o bucată de slănină, o ceapă mare şi un cuţit de bucătărie. Apoi, năzdrăvanul strivi ceapa cu pumnul, ciopârţi pâinea şi slănina şi începu să îmbuce ca un căpcăun, făcând din ochi lui Adrian să-i urmeze pilda.

Adrian, fără să răspundă acestei poftiri, căzu sleit pe o bancă, încrucişă braţele pe masă şi îşi culcă fruntea pe ele. Irimia nu stărui şi înghiţi tot. O singură dată pregetă să se urnească din loc, ca să-şi scoată un urcior de cinci litri de vin. Din urcior îşi turna mereu într-o cană de pământ de-o oca, din care bea.

După o jumătate de oră, pâinea, slănina, ceapa şi o bună parte din vin luaseră calea pântecului. Când Adrian se uită la dânsul, Irimia îşi fuma luleaua şi zâmbea sub mustăţile sale groase. Tânărul îl privi ca pe-o arătare de necrezut. Irimia îi răspunse mişcând cu repeziciune sprâncenele-i albe, coama de păr cărunt şi căciula care se înălţa peste ele ca o căpiţă pitică de fân. Ochii săi negri şi mari, limpezi ca ai unui copil, erau singura mărturie de dragoste în acest morman de sălbăticie: ei glăsuiau cel mai încrezător, cel mai sincer limbaj prietenesc. Restul era un amestec respingător: barba vâlvoi; veşminte ţepene de jeg şi noroi; cămaşă de cioban înnodată la gât cu sfoară; labe de urs, făcute să omoare un bou cu o lovitură de pumn. Şi ca şi cum Adrian ar fi avut nevoie de-un adaos de sălbăticie, Irimia apucă oala plină cu vin, o dădu peste cap şi, în loc să răsufle, muşcă din marginea ei ca dintr-o felie de pâine, ronţăi în măsele bucata ruptă şi scuipă măcinătura pe masă.

Amândoi oamenii se priviră muteşte în albul ochilor: Adrian, uluit, bătrânul, uluitor.

— Nu cunoşti obrazul ăsta, mânzule? Din întunericul întâiei tale copilării, n-ai păstrat nici cea mai slabă amintire? Odată, pe o iarnă grea, am întâlnit noaptea, o biată femeie cu poalele scoarţă de ger şi am luat-o în căruţa mea. Ne duceam amândoi spre Baldovineşti. Pe drum, ea îşi deschide inima, îmi dezvăluie necazu-i: văduvă; un copil de cinci ani sfârşindu-se de-o boală neînţeleasă; orice speranţă de vindecare, pierdută. Sosim în cătun, la părinţii femeii; apuc mânuşiţele slăbănoage ale

omuleţului; îmi implânt ochii în ochii lui, ţintiţi într-ai mei şi strig, în mine însumi, cu glas de tunet: „Vreau, o! puterilor diavoleşti ale vieţii, vreau ca fitul acesta să se vindece! Ai să te vindeci, micuţule! N-ai să mai plângi, ci ai să dormi! M-auzi tu? Pacea, sănătatea, viaţa vor fi cu tine. Amin!". Şi, pe loc, omuleţul căzu din mâinile mele în braţele somnului, pe care nu-l mai cunoştea de mult. Şi s-a vindecat, s-a făcut mare şi frumos, aşa cum se află în faţa mea!... Nu cunoşti obrazul ăsta, mânzule?

— Dumneata eşti, Irimio, călătorul ciudat care a făcut minunea asta cu mine?

Irimia încuviinţă din cap. Adrian îi luă mâna păroasă şi i-o sărută. Mâna mirosea a câine ud.

Afară ciuruia o ploaie măruntă şi în două cu negură. Prin spărtura acoperişului de trestie, prăbuşit într-un colţ al crâşmei, negură şi ploaie măruntă pătrundeau într-un vârtej domol.

Sluga căpăţânoasă dădu buzna în prăvălie şi cătă cu spaimă la cei doi oameni. Gâfâia din greu. Irimia îi zise:

— Acuma, dragul meu, nu mai ai nimic de făcut aci... S-a isprăvit şi cu tine!... Haide, du-te, sărmane, du-te şi culcă-ţi greaua căpăţână pe şina drumului de fier. Ai să fii uşurat de-o viaţă prea grea pentru umerii tăi, tot aşa de grea ca şi bietul tău cap... Du-te! fă cum îţi spun: e spre binele tău.

Nenorocitul dispăru după cum venise.

— Ţie, Adriene, care ai umeri ca să suporţi viaţa, am să-ţi povestesc istoria lui Cosma, tatăl meu.

*

— Cea mai veche dintre amintirile mele se petrece la începutul pământului, pământul îndepărtat al celei mai îndepărtate copilării ale mele — iată şaptezeci de ani împliniţi. Şi când cineva poate să-şi aducă aminte de un lucru trăit cu şaptezeci de ani în urmă, acolo e începutul pământului.

Stam pe un trunchi de copac şi mă oglindeam într-un lac, întocmai ca un cotei de trei săptămâni care se uită prosteşte cum îl bâzâie musculiţele la nas. În jurul meu, pădure de copaci drepţi, împlântându-şi vârfurile în nori. Nu puteam să cat la ei decât lungit pe spate. Prin apropiere, zgomot de şivoi furios, în faţă, o colibă; oameni spătoşi, cu poturi largi în şolduri, precum şi femei cu catrinţe învârstate, intrau şi ieşeau vorbind tare şi dând din mâini. Deodată, ţipete se auziră în colibă; femeile cu catrinţe frumoase fug care încotro. Apoi, bărbaţi ce se iau de gât; iată că soseşte în grabă unul, cel mai voinic dintre toţi şi care-mi era obişnuit; el aduce liniştea. Toţi pleacă, afară de ăsta din urmă şi un altul, care-mi era tot aşa

de cunoscut, dar ce lucru straniu! Cel voinic sare în spinarea celuilalt, mai puţin voinic, şi se lasă dus în cârcă prin toată ograda, până ce se prăvălesc amândoi la pământ. Nu pricep nimic din toată istoria asta şi continui să mă oglindesc în lac.

Icoana amintirii care urmează acesteia e mai limpede. Vorbeam. Celui mai ţeapăn, dintre amândoi oamenii, îi ziceam Cosma; pe celălalt îl numeam Ilie. Nu prea făceam haz de nici unul din ei, afară doar când mă urcau pe cal şi mă plimbau. Atunci, neştiind ce să mai fac de plăcere, le dădeam palme. Încolo, trăiam singur.

Ne aflam acum pe marginea unei ape aşa de întinse, că de-abia îi zăream malul din faţă. Copacii cu crăcile aplecate îşi înmuiau ramurile în apa ce curgea lin. Din vreme în vreme, soseau necunoscuţi în bărci, pline cu tot felul de boccele învăluite, şi sosirile astea îmi pricinuiau multă inimă rea: nimeni nu înţelegea cât de mare poftă aveam să mă urc şi eu în vreuna din scoicile alea şi să lunec ca dânşii pe apă. Dar într-o dimineaţă, folosindu-mă de nebăgarea lor de seamă, m-am urcat într-o barcă goală, am tăiat cu briceagul funia care o priponea de copac şi iată-mă lunecând - cu încetineală dintru-ntâi, apoi mai repede, şi la urmă luat de iuţeala scurgerii. Eram aşa de voios că, neavând cui trage palme, mi-am tras mie însumi. Neţărmurită pânză de apă, brâu uriaş, ivindu-se dintr-o zare şi dispărând în zarea opusă. Soarele o argintea, o aurea şi o făcea să plescăiască. Singur pe întinderea ei, n-aveam decât o dorinţă: să lunec cât mai iute. Vai, o luntre se puse în urmărirea mea şi Ilie mă prinse. Adus în faţa lui Cosma, acesta îmi spuse nu ştiu ce, căci eram aşa de necăjit, că nici nu-l luam în seamă, dar simţii numaidecât mâinile lui grele apăsându-mi umerii pe dinapoi. Mă opusei din răsputeri sarcinii care se îngreuia neîncetat, apoi răsuflarea lui Cosma îmi fripse ceafa, genunchii îmi trosniră, mă prăbuşii, aproape leşinat. Nu ştiam încă ce e o pupătură pe obrajii mei, dar după întâmplarea din dimineaţa aceea, începui să îndrăgesc pe Cosma. Îl îndrăgii şi mai mult în noaptea care urmă acestei dimineţi, căci, trezindu-ne din somn, în sărite, la alarma dată de Ilie, Cosma stropi cu gaz bordeiul şi-mi porunci să-i dau foc, ceea ce făcui pe dată. Puţin în urmă, pe când galopam în goana mare, ţinut în braţe de Ilie şi primind în obraz nămolul, pe care mi-l zvârlea cu copitele calul lui Cosma, mă întorsei să văd flăcările şi-mi zisei: „Isprava asta, eu am făcut-o!"

Neclintită, strălucitoare, pe bolta înstelată a cerului de vară, şi rotundă ca o tavă de argint, spânzurată drept deasupra capetelor noastre,

luna ne lumina feţele la câteşitrei, precum şi poiana de verdeaţă înconjurată de brazi înalţi, când, dintr-o dată, Cosma se izvodi ochilor mei aşa cum fu întotdeauna: ocrotitor şi despot.

Aveam cam vreo nouă ani, dar eram vânjos ca o raţă sălbatică. Aerul liber, din toate anotimpurile şi viaţa rătăcitoare de prin toate ţinuturile, mă învânoşaseră. Zăcerea îmi era necunoscută (şi îmi este încă şi azi).

În ziua dinaintea acestei nopţi fermecătoare şi neuitate, mi se întâmplase o mare păţanie. Fără nici o pricină şi nici o lămurire, Cosma ne poruncise să părăsim un lagăr foarte potrivit contrabandiştilor şi ne cărase, cu arme şi calabalâc, în locul acesta râpos, prăpăstios şi singuratic, unde şi-a înţărcat dracu copiii. Hotărârea asta despotică nemulţumise pe toţi oamenii, şi era drept: oricât ai fi prigonitul tuturor vânturilor, viaţa gospodărească se lipeşte de contrabandist ca muşchiul de copac. Cunoşti lume; iubeşti şi te legi. Bineînţeles, când primejdia o cere, laşi totul baltă şi te cărăbăneşti, dar nu-i mai puţin adevărat că, peste tot, laşi fâşii din inima sângerândă. Singur Cosma nu se lega de nimic alt decât de libertatea lui. El singur -deşi drăgăstos până la gingăşie, nu lăsa în urma lui nici măcar un fir de păr din bogata-i chică. Ilie, de asemenea, era stăpân pe inimă, dar o făcea din pricină că inima nu-l sâcâia prea mult; el iubea ca un om cuminte; era înţeleptul bandei, înţelept mai presus de însăşi libertatea lui, această întâie comoară a contrabandistului.

Porunca de plecare, dată pe când flăcăii îşi dezmierdau ibovnicele, avu ca răspuns un murmur de obştească răzvrătire. Cosma întinse pistoalele şi tună:

-Să se cărăbănească muierile de-aci înainte să răsuflu de trei ori! şi ăla cate o sări pe cal în coada celorlalţi n-are decât să-şi urmeze ibovnica!...

Femeile se năpustiră aproape de-a berbeleaca pe povârnişul râpei. Voinicii se supuseră. Şi timp de opt ceasuri ne tărbăcirăm din greu prin pârloage şi prundişuri, fără să poposim decât o dată, la namiezi şi de-a-n picioarele.

Acuma, trupa dormea... În rariştea scăldată de blânda revărsare a luminii din lună, de-abia ne trezirăm din somnul întâi. Cosma aştepta o ştafetă. Ea sosi.

— Ei bine? cercetă căpetenia; avut-am dreptate?... ori nu sunt decât un iepure fricos?

Ţăranul se apropie şi-i sărută mâna:

— Dreptate ai avut, Cosma... Cam pe la toacă, a sosit şi cârc-serdarul cu o puzderie de poteraşi pe locul taberei tale.

Semeţ, Cosma se zgândări în nas şi porunci lui Ilie:

— Înnumără-i treizeci de galbeni, ca să-i împărţească ibovnicelor părăsite!... Cât despre ibovnici, să fie mulţumiţi că le-am scăpat pielea; femei se găsesc peste tot!...

Ilie dădu banii şi tăcu... Tăcu, dar era tăcerea neliniştitoare a înţelepciunii care are ceva de spus; şi când Ilie cocea o împotrivire şi n-o spunea, Cosma ştia mai dinainte că n-avea dreptate. Şi cum? el, Cosma, să fie prins cu o slăbiciune? Asta nu! niciodată!...

— Ilie! Tăcerea ta mă plictiseşte... Spune ce-ai de spus, dar bagă de seamă: dacă ai dreptate, te smintesc!

— Poţi să mă sminteşti, Cosma; dreptatea e cu mine!

— Dacă e aşa, scoală-te şi întoarce spinarea!...

Ilie se sculă; Cosma îi sări în cârcă; şi, încovoiat sub povara a optzeci de ocale, Ilie începu să facă înconjurul luminişului.

Cât ai fuma o lulea, el se ţinu zdravăn, apoi sudoarea începu să-i picure din vârful nasului aplecat spre pământ. Nici unul, nici celălalt, nu scotea o vorbă, în vreme ce luna le plimba umbra pe pajişte. Şi iată că Ilie începe să horcăiască, se clatină şi se prăvale. Cosma îl lasă, se aşează turceşte şi trage din lulea, privindu-l. Dar îndată ce văzu că Ilie se mişcă, Cosma se îndreptă spre un brad şi se puse cu capu-n jos, cu picioarele şi jumătatea trupului în sus, pe copac:

— Spune, acuma, Ilie, dreptatea ta...

Galben, Ilie îşi şterse faţa, aprinde luleaua şi zice, cu grai domol:

Banul, Cosmo, nu vindecă inimile rănite de dragoste, el le jigneşte... Mărinimia ta e ca a cârc-serdarului: când acesta siluieşte pe vreuna din fecioarele noastre, el îi dă o salbă cu galbeni, şi fecioara se aruncă în puţ cu salbă cu tot. Mărinimia ta, Cosmo, e mai scârboasă decât a cârc-serdarului; acesta e un împilator; lui, nici o fecioară nu i se dă; pe câtă vreme tu eşti un răzvrătit; la tine curăţenia vine singură. Şi cu ce-o răsplăteşti tu? Cu galbeni, ca şi cârc-serdarul!... Cosmo, tu eşti voinic, dar n-ai dreptate...

Ilie tăcu, şi tăcerea lui fu paşnică. Ţipătul unei păsări de noapte făcu să răsune întunericul pe vârfurile brazilor. Luminişul intra în umbră, pe când faţa lui Cosma începea să se învineţească, iar frumoasa-i barbă se boţea, strivită între bărbie şi piept.

*

Nici prin gând nu-mi trecea că eram fiul lui Cosma. Nu ştiam nici că Ilie era fratele lui. Oar iată că într-o zi, îşi vâră dracu coada, şi aflu tot, fapt

care prilejui o daraveră mare. Întâmplarea asta căzu la vreo doi ani după noaptea din poiana argintie.

Aveam unsprezece ani. Cosma îmi înnumăra anii şi-i însemna cu un chef de fiecare dată. Împlinirea celui de-al unsprezecelea an fu vijelioasă şi îmi pricinui o mare durere la falcă.

În ziua aia ne aflam într-o pădure de sălcii de pe malul Dunării, numai noi trei. Cosma mă înnoi din cap până-n picioare, fripse un miel la frigare şi-l înecă cu un bun vin negru.

— Ai unsprezece ani astăzi, Irimio! îmi zise el la masă. Ai să-mi arăţi astăzi, dacă eşti în stare să te ţii pe cal. La anul, am să-ţi dau luleaua, şi de-aci în doi ani, flinta.

După hodina mâncării, Cosma mă puse pe şa, potrivi scările la măsura picioarelor mele şi în clipa de-a porunci s-o iau la goană, vârî un ardei sub coada calului. Pişcat, dobitocul se avântă ca o săgeată, şi negreşit că el se gândea la tăun, pe când eu mă gândeam să-mi câştig luleaua şi flinta, anii următori. Agăţat de şa, priveam în jos şi mi se păru că pământul se făcuse o apă alergătoare. Galopul lui Cosma pe calul lui Ilie îmi răsună în spate. Şi ca tot ce osteneşte şi trebuie să se oprească o dată, se opri şi telegarul meu, gâfâind şi plin de spumă.

Reîntorşi în pădurea de sălcii, Cosma îmi dădu plosca plină cu vin negru, şi-mi zise:

— S-o dai de duşcă, fără să răsufli şi până voi sfârşi eu de numărat zece.

Băui. Şi când Cosma sfârşi de numărat zece, plosca era goală, eu plin, şi ne răsturnarăm amândoi pe iarbă. Pământul păru şi el să se răstoarne. Apoi, am adormit.

La deşteptare, soarele apusese. Un focşor de vreascuri pâlpâia între Cosma şi Ilie, prefăcându-le feţele păroase în chipuri de aramă, înnegrite şi ţepene. Mă aşezai şi eu turceşte, între ei, şi privii în foc.

— Eşti un viteaz fiu al pădurii, Irimio. Te îngădui.

Zâmbii şi răspunsei:

— Eşti dator să mă îngădui, Cosmo.

Cosma păru să tresară, se întunecă şi săgetă pe Ilie cu o căutătură cruntă. Ilie se lăsă străpuns.

— Ia spune-mi, pui de lele, de ce sunt dator să te îngădui? Dar bagă de seamă: dacă ai dreptate, te smintesc!

— Poţi să mă sminteşti, Cosmo; nu-i mai puţin adevărat că, acum trei zile, o babă vrăjitoare, cu buze băloase şi care aduna vreascuri prin pădure, m-a sărutat şi mi-a spus că sunt fiul tău, născut din fiica ei şi că Ilie ţi-e frate şi mie unchi.

Roşu de mânie, Cosma sări în sus:

— Blestemată să fie lepădătura aia! şi fiindcă urechile tale au auzit ce nu trebuia s-audă, ai să-mi slobozi numaidecât întâiul tău foc de flintă!... Dar sprijineşte-te de-un copac şi strânge vârtos patul armei împotriva umărului: dacă cumva te plesneşte patul şi-ţi rupe falca, te zvârlu în Dunăre!...

De mare bucurie, îi trăsei câteva palme lui Cosma, ridicai greaua armă şi slobozii întâiul meu foc de flintă. Dar patul mă izbi în falcă şi mă trânti la pământ. Repede fusei în picioare şi-mi reluai locul lângă foc.

Cosma mă cercetă la obraz:

— Nu-i nimic... Vino acuma să te pup, nu din gingăşie — asta-i treabă muierească — ci fiindcă ţi-ai scăpat zilele: dacă te schilodeai, te-aş fi înecat, căci nevrednicii încurcă lumea şi fac umbră zadarnică pe pământ.

El mă sărută pe amândoi obrajii. Ilie îşi deschise braţele cu un avânt neobişnuit:

— Vino să te pup şi eu! într-adevăr, Irimio, te-ar fi înecat!...

Focul aţipea molcom. Obrazurile se acoperiră cu întuneric.

Crângul de sălcii se strânse împrejurul nostru, ca şi cum s-ar fi temut să nu fie înghiţit de Dunăre, care îşi repezea valurile semeţite de bezna nopţii.

Cosma se lungi pe spate, asemănător unui trunchi de copac, şi începu să grăiască aproape în şoaptă:

— Frate şi fiu sunt vorbe fără nici un rost, ca tată, mamă şi soră. Se întreabă cineva vreodată care e fiul unui câine, ori cine e tatăl lui? Venim pe lume. Dumnezeu ştie cum, iată totul. O singură încredinţare este, şi ea e a mamei, care îşi vede fătul ieşindu-i din pântece. Ea singură poate să spună: „Ăsta-i copilul meu". Copilul nu poate să spună: „Asta-i mama mea". Ce ştie el?... Toate doicile sunt mame pentru ochii cari le privesc în vremea suptului.

Aţa, de bunăoară, eu şi cu Ilie am avut acelaşi tată, zice-se, care tată avea trei neveste, dintre care două fuseseră mamele noastre. Şi iată-ne fraţi! Dar ce ştim noi?

Flăcăiandri, am văzut în casa părintească un talmeş-balmeş de bărbaţi şi de femei care uluia pe bietele slugi. O secătură, ce-şi zicea că e căpetenia haremului, întindea tot untul pe pâinea sa, încuia tot aurul şi voia să aibă numai pentru dânsul pe toate femeile din casă. Nouă, ne poruncea să ne rugăm lui Dumnezeu, şi se ruga el însuşi, dracu ştie de ce.

Într-o zi, mă apropiai de o fetişcană, care-mi frigea ochii; fui biciuit. Fata asta era soră-mea, născută din cutare mamă, îmi lămuriră. Tatăl era mereu el, acelaşi ţap nătâng. Dar ce ştiam eu? şi ce nevoie aveam să ştiu?

Într-o altă zi, Ilie luă o mână de aur şi o dădu unui om căruia îi arsese casa, uneltele şi toate vitele. Ilie fu bătut până la sânge. Toată hărmălaia încuviinţă această pedeapsă, afară de surioara cu ochii de văpăi. Ea fu bătută la rându-i, fiindcă a îndrăznit să cugete altfel decât hărmălaia.

Dar veni şi ziua când trupul meu se făcu greu ca plumbul. Atunci, într-un gând cu Ilie, răvăşirăm toată casa, luarăm atuul, îi traserăm o chelfăneală aşa-zisului nostru tată şi-o tulirăm spre sloboda pădure...

Da, Irimio, Ilie e fratele meu, nu fiindcă ne tragem din acelaşi tată, ci fiindcă trăim în aceleaşi păduri. Şi tu ai să fii fratele şi fiul nostru, pentru că eşti vrednic de a fi: ca şi noi, tu iubeşti vântul care biciuie obrajii; calul care zboară spre mântuire; flinta care seamănă moartea printre duşmanii nemernici; vinul mărinimos; friptura mustoasă; luleaua prietenă şi mâna omului răzvrătit. Mai târziu, vei cunoaşte încă o bucurie care vine de la femeie şi e deopotrivă celorlalte... În ziua aceea, sângele ţi se va învenina şi vei face mult rău în jurul tău. Dar răul, ca şi binele, sunt două puteri ale aceleiaşi vieţi, şi viaţa se sinchiseşte prea puţin de ce gândim şi de ce ne priveşte. Pentru că suferinţa şi bucuria sunt două îndrumări potrivnice ale aceluiaşi vânt orb. Mână-ţi barca cum vei crede, trăieşte şi mori.

Un cal sfornăi zgomotos. Cosma îşi lipi urechea de pământ şi ascultă; apoi, sprijinindu-se de flintă, se ridică şi se duse să dea o raită. Clisa gemu sub paşii lui grei. Ilie îl privi îndepărtându-se, puse luleaua la o parte, scuipă şi povesti cam cele ce urmează:

— E numai din întâmplare că tu te afli aci. Fără întâmplarea asta ar fi trebuit să fii azi un rob al pământului, un supus al asupririi, până în ziua când răzvrătirea ţi-ar fi izbucnit în inimă, căci ţi-ar fi izbucnit, fără greş; puiul de lup nu-i făcut să fie ţinut în zgardă la uşa stăpânului.

Cosma te-a însămânţat, fără să se sinchisească de ce-o urma, aşa cum face el întotdeauna, din blestemăţia sângelui său. Dar blestemăţia asta nu-i un lucru şovăitor. E o tărie care poate să se măsoare cu puterea Satanei, la fel de răspunzătoare şi ştiutoare de rău.

Într-o zi, ne aflam tăbărâţi pe o colină împădurită cu pini, şi mulţumiţi amândoi de traiul nostru, când, un fluieraş de cioban răsună. Îl ascultarăm, vrăjiţi. Viersul se apropie, se desluşi, apoi un glas femeiesc izbucni şi întrebă: „O fi un ciobănaş, ori o ciobăncuţă?"

În aceeaşi clipă, pământul dudui. Sărirăm în picioare. În faţa noastră, o ţărăncuţă, cu fluierul de soc în mână, ne măsura cu privirea. Ea nu zise dintru-ntâi nimic şi ne sfredeli în ochi, cu ochii ei mari, negri şi încruntaţi. Obrazu-i ruginit de vânturile arzătoare părea să răsfrângă luciul arămiu al feţelor noastre. Picioarele şi pulpele, goale, erau rumenite de soare. Eu

simţii multă plăcere văzând-o, dar Cosma deveni sălbatic ca un taur: barba începu să-i tremure, fălcile-i clefetiră balele dorinţei.

Ciobăncuţa împreună mâinile la spate, înaintă un picior şi zise, ţintind cu îndrăzneală pe fratele meu:

— Tu eşti Cosma?

Întrebatul răspunse:

— Sunt Cosma pentru prieteni şi tot Cosma pentru neprieteni!

— Ooo!... făcu ea cu dispreţ; nu te mai răţoi aşa, căci amândoi Cosma fac unul şi acelaşi, care se lasă prins cu uşurinţă, după cum vezi!

Şi izbucnind într-un râs muşcător, ne întoarse spatele şi fugi printre pini, ca o căprioară. Atunci văzui că purta o cosiţă groasă ca mâna, neagră şi lungă până în josul fustei.

În seara aceleiaşi zile, în pădurea de pini luminată de lună, o doină răsună, o doină bătrână ca trecutul nostru şi tânără ca mugurul primăverii. Ea răsună în depărtare şi nu se apropie. Cosma părăsi calul şi flinta şi plecă să dea târcoale fluieraşului de soc, în vreme ce eu mă ţineam după ei, ducând caii de zăbale. Dar fluierul părea fermecat, căci în clipa de-a ne apropia de dânsul, el răsuna în altă parte. Apoi, diavolul veni în ajutorul lui Cosma, şi vraja încetă. Pierdui urma fratelui meu. Fluierul nu mai răsună. Atunci, întunericul umplu pădurea de întristare. Priponii caii de un copac şi-mi aprinsei luleaua, aşteptând ca cerul posomorât să se îndure să ne trimeată din nou pe regina lui cu mantaua de argint. Şi când luna revărsă iarăşi blânda ei lumină printre pini, două glasuri răsunară pe drumul din josul potecii unde-mi fumam luleaua. Mă întinsei pe burtă şi privii dedesubtul meu. Cosma ţinea pe fată de mijloc şi îi dezmierda cosiţa la spate. Şi ce-i spunea Cosma, merită să fie auzit:

— O, mândra mea ciobăncuţă! Rod frământat de doruri şi muşcat de patimă... Am să duşmănesc soarele care te are în voia lui; am să blestem vânturile care te mângâie fără teamă; şi le port pizmă oiţelor pe care le strângi la sânii tăi. Aş vrea să fiu fluieraşul de soc pe care buzele tale îl sărută în toate zilele şi m-aş bate singur cu potera, numai ca să-ţi fiu pe plac!

Ameţită, iubita ceru:

— Lasă, Cosmo, potera, părăseşte pădurea şi fii al meu, numai al meu!

Cosma răspunse hohotind:

— O, biata mea ciobăncuţă! Tu ceri stejarului să crească sub pat! Tu ceri tunetului să bubuie într-o căldare! Tu ceri lui Cosma să fie numai al tău; tu ai avea prea mult, şi eu nu îndeajuns!

La aceste cuvinte ale iubitului, văzui pe ciobăncuţă sfărâmând sub picior fluieraşul de soc; apoi întinse braţele, aşa cum o porumbiţă întinde aripile, şi o rupse la fugă pe drumul albicios care se strâmta în depărtare.

Cosma n-o urmări, puse două degete în gură şi fluieră haiduceşte. Îi răspunsei şi părăsirăm ţinutul.

Trei ani mai târziu, străbăteam o pădure destul de depărtată de ţinutul ăsta. Ploua ca prin sită. Călăream la pas. Şi iată că, hăt în zarea drumului, o femeie se iveşte din tufiş, pune jos o legătură şi piere în bunget ca o nălucă. Dăm pinteni cailor.

Legătura era un copil înfăşurat într-o velinţă. Din izvodul bisericesc de botez, pe care-l avea spânzurat la gât, înţeleserăm că era un băiat din flori, născut cu doi ani în urmă, şi că îl chema Irimia.

Ţâncul nu plângea: părea doar uluit.

— Ăsta trebuie să fie un vlăstar de stejar care vrea să crească în codru; mi-l iau pe seamă!

Aşa grăi Cosma şi te vârî în desagă. Te-a hrănit cu must de carne friptă. La trei ani, beai vin cu plosca. La şase ani, înotai ca o raţă. Astăzi ai slobozit întâiul tău foc de flintă. Mâine vei avea calul tău şi îţi vei împlini ursita.

*

Ursita mea nu fu milostivă dintr-un început.

Nu trecuse anul din seara dezvăluirilor făcute de Ilie, că iată întâia bătălie cu potera, de care îmi amintesc. Flinta n-o aveam încă, dar puteam, de la cincizeci de paşi, să găuresc cu pistolul o căciulă agăţată pe o cracă de copac. Şi în lipsa unui prilej de-a găuri un piept de poteraş, petreceam trăgând cu pistolul în căciuli, în lună, ori la urechea calului meu. Era uşor. Îmi fu ceva mai greu, în ziua când un piept de poteraş se înfăţişă pistoalelor mele.

Vărsătura Siretului era, în vremea aceea, locul nostru de întâlnire. Ceva mai sus, bungetul era des şi sălbatic; acolo aveam să împărţim, într-o zi, între treizeci şi doi de oameni, o frumoasă pradă, jumătate plătită, jumătate luată cu hapca pe Dunăre. Dar un podar, hain ca o soacră, din pricina nu mai ştiu cărei pagube făcută de Cosma podului său, mirosi aflarea noastră prin acele meleaguri şi ne vându ocârmuirii din Brăila, care zori după noi o numeroasă poteră. Din fericire pentru oamenii noştri, ea sosi prea târziu ca să ne poată înconjura şi căsăpi, dar totuşi la timp ca să ne taie cele mai bune ieşiri.

Era îndeobşte cunoscut că, Cosma n-avea un singur fel de a se bate. El se bătea după împrejurări şi în o sută de chipuri. Asta ajungea ca să turbure minţile poteraşilor, care, cu tot nu-mărul lor mare, nu erau decât nişte lefegii, nevrednici să-şi pună pielea-n joc, înfruntând oameni scoşi de sub scutul legilor şi hotărâţi să trăiască slobozi ori să-şi vândă scump viaţa. Cât despre preţul pus pe capul lui Cosma, ştiau ei câte parale făcea această amăgeală a stăpânirii.

Îndată după îmbucarea de nămiezi, Cosma fu cel dintâi care simţi primejdia. El se bizuia mult pe presimţirea cailor în asemenea împrejurări. Al său, mai ales, ca şi acela al lui Ilie, rar se întâmpla să se înşele. Obişnuite de ani de zile cu atacurile poteraşilor, mândrele dobitoace erau în stare să simtă, de la mari depărtări, apropierea duşmanului şi să-l prevestească pe Cosma prin neliniştea lor.

Ne aflam prin august. Împărţirea contrabandei sfârşită, nu mai aşteptam decât căderea serii pentru ca să trecem Siretul pe podul plutitor.

Atunci calul lui Cosma se opri din păscut şi începu să ciulească urechile, să sforăie în vânt şi să-şi lipească nările de pământ, ca în ascultarea unui zgomot. Cosma, care întotdeauna şi oriunde, era cu ochii pe dobitocul lui, îi văzu neliniştea, se sculă, îi mângâie capul şi-i vorbi: — Murgule, murguţule, ia spune-mi tu de nu cumva se apropie ştreangul de gâtul stăpânului tău!... Şi întorcându-se către oameni, zise: Goliţi de fultuiala veche flinte şi pistoale şi încărcaţi-vă armele cu pulbere proaspătă.

Porunca asta făcu să înceteze râsetele. Feţele se întunecară. ştia fiecare că, Cosma putea să fie despotic, dar nu zăpăcit, şi i se îndura orice, fiindcă vedea totdeauna limpede. El era Dumnezeul şi stăpânul nostru.

*

Clopotele nevoiaşe ale unei bisericuţe dintr-un sat vecin, sunară de vecernie; totul era gata de plecare, când omul care făcea de strajă într-un copac vesti că se apropie o căruţă cu un cal mânat de un ţăran. Cosma ne trimise pe mine şi pe Ilie, să ne ascundem într-un tufiş. Căruţaşul sosi şi se opri în faţa bandei:

— Pepeni, oameni buni, pepeni verzi! strigă el, rotind nişte ochi înspăimântaţi.

— Prea bine, răspunse Cosma; păcat numai că vii tocmai când noi suntem pe ducă.

— Şi încotro vă e calea, aşa de mulţi, v-aş întreba, cu smerenie, dacă e îngăduit?

— Îngăduit? Da! Ne ducem în partea de unde vii. Şi, cu aceeaşi smerenie, te-aş întreba şi eu: nu cumva ai zărit oameni de-ai stăpânirii tăbărâţi la intrarea în pădure?

— Ţipenie de om, creştine!... Nici urmă de câine blestemat!

— Aşa rău? făcu Cosma, prefăcându-se că-l crede pe cuvânt. Şi, întorcându-se către ai noştri: Auziţi, voi, flăcăi, ce mai baftă? Haideţi la drum, până nu înnoptează! Apoi către aşa-zisul pepenar: Mulţumim, frătui. Acuma, o rugăciune: ducându-te spre pod, ai să întâlneşti un voinic ca mine, având în juru-i de două ori atâţia oameni câţi vezi aici. Îl cheamă Ilie. Ei bine, spune-i din parte-mi, să mă urmeze cu toţi oamenii lui; şi pentru ca vorba ta să fie crezută, arată-i banul ăsta de aur, pe care am să-l strâmbez acum între dinţi. Şi păstrează galbenul ca o amintire de la Cosma.

— Tu eşti Cosma? strigă falsul ţăran, făcând neghiobeşte pe prostul. Domnul să fie lăudat şi calea ta blagoslovită!

— Mulţumim şi pentru urare, bun creştin! mai zise căpetenia.

Spionul poterei plecă, înghiţind tot ce Cosma îl făcuse să creadă.

Îndată ce căruţa se îndepărtă, Cosma se trânti pe spate cu faţa spre cer şi mugi:

— Ah, câine de podar! Ai să-mi plăteşti scump trădarea!... Şi chemându-mă: Aleargă, Irimio, taie de-a dreptul prin tufiş, urcă-te într-un copac şi vezi ce-o să facă hingherul când o ajunge la răscrucea drumurilor. Dacă ăsta e un adevărat bostănar, îmi raz barba!

Mă dusei şi venii cu răspunsul:

— A lăsat căruţa, a încălecat şi a şters-o în goana mare.

— Noroc şi bucurie de-aşa pepenărie! făcu Cosma.

Şi căzu pe gânduri. Voinicii vorbeau între ei pe şoptite. Ilie sfătui:

-Ar fi poate lucru cuminţesc, să ne descotorosim de contrabandă şi s-o ascundem în mărăciniş.

— Da! zise Cosma, dar numai dacă vom fi siliţi să ne deschidem drum prin bălţi, căci iată ce socot eu: în ţinutul ăsta sunt două căi şi o cărare. Cărarea nu e pentru noi, căci pe acolo o duzină de poteraşi ajunge ca să ne măcelărească, unul după altul, ca pe nişte mieluşei. Potera trebuie deci să fie împărţită: jumătate pe drumul care şerpuieşte în sus cu Siretul, jumătate pe acela de unde venea spionul. La vestea că noi am apucat ăst din urmă drum, cârc-serdarul se va hotărî să retragă trupele de pe Siret şi să le îngrămădească aci. Dar iată, e vorba să ştim dacă le va ridica pe toate, ori numai în parte şi cam câţi lefegii au rămas să facă de strajă pe gârlă. Asta, o să se însărcineze Irimia să ne-o spună. Hai, Irimio? Ce zici? Arată-ne că eşti vrednic să trăieşti slobod! Am să te prefac într-un biet

băiat de pescar şi ai să goneşti în lungul apei, cu capul gol, cu picioarele goale, cu băţu-n mână. Dând peste viesparul poteraşilor, ai să le spui gâfâind că moare mă-ta şi că te duci în sat să chemi popa, s-o grijească; dar ai să le-o spui plângând cu hohote, cu lacrimi pe obraji, m-auzi tu? N-ai plâns de când eşti. Ei bine, plângi acuma, ca o muiere nevolnică. Şi întoarce-te pe fugă, tăindu-ţi cale prin mărăciniş.

Peste cincizeci de poteraşi, îngreuiaţi de flinte, pistoale şi iatagane, poposeau la marginea pădurii şi fumau când trecui pe lângă ei, hohotind ca o muiere nevolnică. Putui să plâng, fără să mă prea silesc, căci îmi închipuii pe Cosma şi pe Ilie omorâţi, prinşi, spânzuraţi, iar eu dus în robie să muncesc pământul.

— Hei! băiete! unde alergi aşa, cu plânset amarnic? Ţi-a murit mă-ta?

— N-a murit încă, dar e pe moarte şi mă duc să chem popa din sat.

— Să-i ierte Dumnezeu păcatele! Dar ia spune, micule, n-ai văzut, prin partea de unde vii, o ceată de oameni armaţi, mergând călări şi îmbrăcaţi cojăneşte?

— Ba da, i-am întâlnit.

— Mulţi erau?

— De două ori mai mulţi decât sunteţi.

— Şi încotro se duceau?

— Spre Galaţi, pe drumul mare, care începe de la podul umblător.

— Haiti! dracu i-a luat! strigă vătaful de poteraşi, întorcându-se către semenii săi; a avut dreptate iscusitul nostru cârc-serdar să îngrămădească trupele în partea aia! O să mi-i toace ca pe varză! Noi putem sta aci fără grijă, să tragem din lulea.

— Vă las sănătoşi, oameni buni, zisei eu, plecând.

— Mergi sănătos, piciule. Nu vrei un cal, ca să te duci mai iute?

— Mulţumesc, mi-e frică să nu cad.

— Ce treabă faci?

— Prind peşte cu tata.

Soarele roşiatic scăpăta în zare când, cu toţii de aceeaşi părere, trupa noastră luă drumul Siretului, hotărâtă să se năpustească peste duşmani, să-i împrăştie şi să-şi croiască drum înaintea sosirii grosului poterei, atrasă de împuşcături. În momentul plecării, Cosma zise oamenilor:

— Iată opt ani de când trăim împreună şi slobozi, fără să avem dreptul să ne plângem de soartă, căci voi n-aţi cunoscut până azi decât necazurile hărţuielilor. Acum e cu putinţă ca oarecari dintre noi să-şi lase viaţa. Ei bine, aduceţi-vă aminte că un singur an trăit în libertate preţuieşte mai

mult decât o viaţă de robie. Nu numărul anilor face viaţa, ci ceasul trăit fără silnicie. Pentru omul liber tot ce nu e libertate e moarte, dar o moarte fără de sfârşit. Uitaţi-vă la băiatul nostru Irimia; o să înfrunte numaidecât aceeaşi primejdie ca şi noi toţi; şi numai eu ştiu cât îmi e de scump, căci el e din sângele nostru. Totuşi, lui, ca şi nouă tuturora, doresc mai curând moartea decât căderea în robie.

Vătaful cetei, care călăuzea jafurile după poruncile şi chibzuiala lui Cosma, răspunse în numele oamenilor săi:

— Şi noi gândim la fel cu tine, Cosmo; să trăim slobozi ori să murim.

Un galop năprasnic urmă acestor cuvinte. Numai un zid ar fi fost în stare să ne oprească. Cu piepturile ocrotite de bunzi din piele de bivol, ne îngrijeam mai mult de rănile făcute cailor decât nouă.

Eu mă aflam în fruntea călăreţilor, între Cosma şi Ilie.

Cât te-ai şterge la un ochi, şi dădurăm iureş peste poteraşi, cari, neştiind despre ce era vorba, încălecau de-a valma. Flintele noastre scuipară într-înşii o grindină uluitoare, ce învălui totul într-un nor de fum. Ne folosirăm de învălmăşeală şi de amurgul întunecat din pădure, străbăturăm rândurile vrăjmaşe şi începeam să ne împrăştiem printre copaci, gata să ieşim la drum bătut, când, o împroşcătură, ce ne fu trimisă din spate, îmi arse ceafa şi mă trânti de pe cal.

Asta-i tot ce putui să ştiu în momentul dintâi.

Ceea ce urmă fu pentru mine, amarnic ca moartea şi ca robia.

Zăcând la pământ, în sângele meu, văzui trupa noastră sucindu-se pe loc, tăbărând din nou pe duşman şi, cu primejdia năvălirii poterei, încumetându-se să-mi scape viaţa, într-o groaznică încăierare cu pistoale şi iatagane. Şi era cât pe-aci să fiu scăpat. Cosma, Ilie şi vătaful se îndreptau spre mine, fulgerând cu iataganele lor, tot ce le sta în cale; mântuirea se apropia, şi eu, sprijinit pe genunchi, îi întindeam braţele.

Dar soarta mea a fost altfel scrisă, în clipa aceea pământul se cutremură sub ropotul călărimii vrăjmaşe, care sosea în ajutor. Îmbărbătaţi, poteraşii se avântară aprig. Atunci auzii pe Cosma răcnindu-mi, în căderea nopţii:

— Rămâi! Te-oi scăpa!

Şi dădură dosul, în goana mare. Leşinai.

Mă trezii, cu mâinile legate dindărăt, în mijlocul unei puzderii negre de poteraşi şi pe o noapte neagră ca sufletele poteraşilor şi ca viitorul meu. Două masalale fură aprinse şi, la flacăra lor, fumegând, văzui aducând doi de-ai noştri, legaţi ca şi mine şi greu răniţi.

Unul dintre ei muri pe drum. Celălalt fu spânzurat. Le pizmuii soarta, căci soarta mea fu să fiu trimis la curtea marelui boier grec, arhontele Samurakis.

*

Era o adevărată cetăţuie, împrejmuită cu ziduri înalte şi păzită, ziua şi noaptea, de albanezi, curat uriaşi. Înălţându-se peste Valea Siretului dintre Brăila şi Galaţi, clădirea asta este albă ca zăpada; durată pe o mândră colină, părea menită să dea lăcaş şi fericire întâiului venit, cu porţile ei larg deschise, de la răsăritul şi până la asfinţitul soarelui, cu pridvoarele şi balcoanele ei din lemn vârtos, cu ferestrele sale vesele şi cu întinsele-i streşini.

Şi, într-adevăr, ea dădea lăcaş şi fericire, dar nu întâiului venit. Poştalioane cu patru şi şase cai se opreau zilnic, în faţa porţii celei mari. Boieri, mari demnitari ai ocârmuirii ori numai bogătaşi, români, greci, turci, însoţiţi de nevestele lor, se dădeau jos, scuturând praful ori zăpada de pe hlamidele lor de mătase brodată, linguşiţi de slugărimea arnăută, care se ploconea până la pământ, sărutându-le mâinile ori poalele veştmintelor, şi heretisiţi de puternicul stăpân, arhontele Samurakis, ocârmuitor al ţinutului Brăilei şi venetic.

De îndată ce ajunserăm la curte, fusei târât în faţa arhontelui, tot cu mâinile legate, ca şi cum aş fi putut să omor pe toată lumea. Arhontele, singur, întins pe o sofa umbrită de o viţă agăţătoare, porunci să fiu dezlegat şi goni cu asprime pe cei doi călăi ai mei, care se retraseră de-a-ndăratelea şi cu frunţile la pământ.

Ne privirăm drept în albul ochilor; el, foarte liniştit; eu, turbând de mânie. Arhontele era întâiul om de frunte pe care-l vedeam. Barba lui, cănită negru, îmi displăcea, dar restul făpturii sale, subţire şi mlădioasă, înfăşurat într-o giubea de mătase, era plăcut la vedere. Mâna, împodobită cu inele frumoase, ţinea alene un ciubuc de chihlimbar.

El mă întrebă şi eu răspunsei pe greceşte:

— Cum te cheamă?

— Irimia.

— Fiul lui Cosma?

— Fiul codrului.

Arhontele ridică mâna, cu un fel de dezgust:

— Nu umbla, bre, cu farafastâcuri, chiar dacă eşti viteaz. Ştiu că eşti gata să te laşi ars de viu, dar altceva aş vrea să aflu de la tine. Ascultă

deci: cum nu ai vârsta de-a fi trimes la spânzurătoare, socot să fac din tine un fecior de casă.

— Ce? Un slugoi din fiul...

— ... codrului, chiar aşa. Aşteaptă, asta nu e tot. Prin mijlocirea ta, mai socot să aduci aci pe Cosma şi să fac din el omul meu de încredere.

Izbucnii într-un hohot de râs:

— Tu nu socoţi decât neghiobii, sărmane arhonte!

Arhontele sări în sus, frângând ciubucul şi făcând să trosnească sofaua, dar repede se stăpâni şi zise, ca pentru sine:

— Copilul ăsta mă tutuieşte şi-mi zice sărman. Apoi către mine: Să ştii, şoimule mititel, că obraznicilor eu le tai vârful limbii.

Zicând acestea, bătu din palme. Două jivine armate ieşiră ca din pământ.

— Aduceţi-mi pe Fără-limbă! porunci el.

Slugoii plecară şi se întoarseră, însoţiţi de-un om cu părul cărunt şi cu căutătura de nebun. La un semn al stăpânului, îmi arătă spărtura, cu limba tăiată, care-i ţinea loc de gură.

După îndepărtarea acestora, arhontele îmi zise:

— Ai văzut? Cată să vorbeşti altfel de faţă cu martori. Aci, un singur om poate să spună tot ce vrea: sunt eu, arhontele Samurakis!

Îi răspunsei, fără să mă tem de ameninţarea lui:

— Eşti un miţei, arhonte Samurakis, şi faci bine că nu te plimbi prin codru: acolo n-ai mai spune tot ce vrei.

Tiranul îşi râse pe înfundate în barbă:

— Hm! hm! hm! puiule de urs! Aici e tot un codru, codru şi ocârmuire, căci pot să făuresc legi, fără să mă primejduiesc.

— Naiba să te ia, cu codrul tău de slugi, cu tot !

— Sunt oameni voinici, ca voi.

— Ca noi? Niciodată! Bivoli, buni să tragă la plug!

— Nu toţi! Cei din straja mea sunt bandiţi adevăraţi şi străjii acesteia aş voi să-i dau căpetenie pe Cosma, tâlharul ăsta groaznic, care îmi şterpeleşte cele mai frumoase arămării, cele mai bune arme, precum şi preşurile, mătăsurile şi caşmirurile cele mai scumpe, pentru ca să le vândă ungurilor. Şi de ce n-ar voi să fie căpitanul bandei mele? Ar avea aur, podoabă de vestminte, femei frumoase şi chiar sânge de vărsat, după plac.

— Mi-e scârbă de tine, arhonte! Haide, dă-mă pe mâna gâdelui!

— Bagă de seamă, Irimio! Nu mă împinge la mânie!

— Atâta pagubă de mânia ta!

— Vom vedea! îţi dau răgaz să te gândeşti.

El bătu din palme. Javrele apărură.

— Predaţi pe băiatul acesta muncilor de la făurărie şi aduceţi-l în faţa mea oricând va pofti. Pentru răutăţile de care se va face vinovat, eu singur am să-i dau pedeapsa. Plecaţi!

Meşterul făurar era o namilă de ţigan rob, liberat, devenit şi mai rob prin libertate. Cu mânecile sumese, cu ochii roşii, cu pieptul gol, plin de peri cărunţi, el mă fulgeră şi mă strânse de braţ, de credeam că-mi rupe carnea. Stătui neclintit, dar sângele mi se urcă la cap.

— Ăsta-i vulturaşul stăpânului nostru? Ha! Ha! Îşi închipuie că e tot pe vârfurile stejarilor! O să-i tăiem niţel din gheare! Haide, ursuleţule, pune mâna pe baros şi bate ici, în fieru' roşu, dar tare, mă!

Bătui.

— Mai tare, mă, nu te codi, şi apleacă-te bine pe nicovală!

Fierarii dimprejur râdeau. Bătui şi mai tare în fierul roşu pe care-l sucea neîncetat şi mă aplecai peste nicovală, aşa cum îmi spusese, căci ştiam că trebuia să muncesc. Dar iată că, pe neaşteptate, ţiganul îşi retrase fierul, ciocanul meu izbeşte în nicovală şi-mi sare în frunte, făcându-mi pe loc un cucui. La isprava asta, râsete obraznice izbucniră în fierărie. Ţiganul rânji:

— Aşa să-nvaţă meşteşugul!

— Şi aşa se dezvaţă meşteşugul! zisei eu, aruncându-i ciocanul în piept.

Meşterul scoase un răcnet şi se prăbuşi:

— Alergaţi iute şi spuneţi stăpânului! urlă el. Stai tu, tâlharule, am să-ţi trag o sută de vine de bou pe spinarea goală!

Trimisul se întoarse cu răspunsul:

— Stăpânul nostru porunceşte, meşterului făurar, să-l treacă pe Irimia la rotărie.

— Asta-i tot ce-a spus? turbă ţiganul.

— Tot..., făcu celălalt, cu umilinţă.

— Paştele şi grijania! Parc-ar fi având miere în bumb, tâlharul ăsta, de-l ocroteşte stăpânul aşa de iute!

Trecui la rotărie, dar nici acolo nu făcui purici. Rotăria fiind lipită de fierărie, ţiganul căută numaidecât să se răzbune. Şi îmi jucă un renghi destul de urât. Pe când ajutam rotarului să înţepenească o verigă de fier la o bucşă, fierarul, înţeles poate cu rotarul, găsi chipul să înlocuiască veriga rece cu o alta încălzită până la vineţeală, pe care o apucai cu mâna şi lăsai carnea pe dânsa. Atunci, turbând de durere şi necaz, mă repezii la ţigan şi-i răsturnai nicovala peste picioare.

El se alese cu un picior strivit, iar eu trebui să îndur „treizeci de vine de bou, pe spinarea îmbrăcată şi fără să se crape pielea", cum glăsuia porunca arhontelui. În sfârşit, fusei dat la îngrijitul cailor, unde mă simţii mai bine şi rămăsei.

*

Doi ani trecură, doi ani lungi şi amarnici, în care vreme muream de câte ori mă deşteptam dimineaţa. Mă gândeam la vorbele lui Cosma: „O moarte fără de sfârşit". Era adevărat. Chiar şi norocul de-a mă afla în tovărăşia cailor, nu-mi aduse nici o bucurie, căci erau dobitoace fără însuşiri, ghiftuite de ovăz, îngreunate de osânză, somnoroase ca nişte bursuci, aproape tâmpite. Privindu-le, înţelesei că trândăvia îmbelşugată e mai dăunătoare minţii decât robia.

Într-adevăr, ca şi caii, arnăuţii din gardă dormeau şi ei de-a-n picioarelea, în ilicele lor cu mâneci largi şi spintecate, în şalvarii strânşi la glezne, în pantofii cu canaf şi sub fesul lor alb, pus pe o ureche, ca o ciupercă, caraghioşi de bâlci, împopoţonaţi cu broderii, horbote, şireturi de aur, cu pistoale şi cu iatagane, bune să sperie pe femeile însărcinate. Tembelii ăştia, prostiţi de trai bun şi somn, veneau uneori pe la grajduri şi îmi puneau aceeaşi întrebare neghioabă:

— Nu te simţi tu mai bine aici, decât hăituit prin păduri, ca fiarele?

Le răspundeam:

— Câinele de pază nu poate să înţeleagă viaţa lupului.

Robii, soţii mei de trudă, nu erau nici curioşi, nici obraznici; ei îşi târau zilele muncind, rugându-se şi nădăjduind o viaţă mai bună în cer.

Îi plângeam şi-i dispreţuiam.

În vremea asta, arhontele mă chemase de trei-patru ori, ca să-mi spună că nu m-a uitat şi că aşteaptă mereu învoirea mea, de-a deveni feciorul lui de casă. Îi răspunsei că îndur mai uşor robia decât ocara. Totuşi, mai apoi, la o nouă înfăţişare a mea, el mă îmbie să primesc măcar o îmbunătăţire a traiului. Primii, dar:

— Fără să-mi ceri nimic în schimb, zisei.

— Nu-ţi cer nimic; ce-ai vrea?

— Aş vrea să mă plimb singur, seara, după stingere, prin grădina boierească.

— Vrei să fugi?

— Nu. Îţi dau cuvânt de cinste. Dar mă înăbuş, de doi ani de zile, în curtea muncilor, tot culcându-mă odată cu găinile şi fără să mai văd un

copac, luna, fără să mai aud fâşâitul frunzelor bătute de vânt. Cred că am să mor.

— Eşti slobod să te plimbi cu începere de mâine. Îţi mai dau o colibă a ta, ca să te culci singur; şi poţi să-ţi ceri mâncarea la bucătăria gărzii.

— Prea bine, zisei.

— Atâta ştii tu să mulţumeşti?

— Dar ce trebuie să fac?

— Să-mi săruţi mâna, dacă nu poala giubelei!

— Aşa ceva n-am făcut în viaţa mea!

Arhontele făcu haz de mine, îmi dădu una pe umăr şi mă trimise să-mi văd de treabă.

La început, această îndulcire a robiei mele îmi umplu pieptul de voioşie, dar nu pentru multă vreme, căci şi aici domnea aceeaşi nemernicie. Nenumăratele chioşcuri de viţă şi de hamei; tufişuri de trandafiri şi de liliac; plopi răsfiraţi ca stejarii ori drepţi ca brazii, dar ca şi arnăuţii, ca şi caii pe care îi slugăream, tot aşa şi crângul acesta se înăbuşea de lipsa de aer şi de trândăvie. În afara lui şi de jur-împrejur, un zid, înalt de trei stânjeni, se opunea dobitoceşte la tot ce era libertate şi viaţă. Nici o pasăre cântătoare. Ciori şi vrăbii. Vântul, acest călător înaripat care vorbeşte oamenilor slobozi în toate limbile pământului, nici nu catadicsea să se coboare în groapa asta de nenorociri; doar vârfurile plopilor îi mai ascultau şuieratul plângător. Luna, ea însăşi, se întuneca pe cer când aluneca sfioasă pe deasupra acestui lăcaş de falsă fericire, în vreme ce străjerii se plimbau în sus şi-n jos, tot aşa de nepăsători, ca şi cum s-ar fi aflat într-un beci, în vreme ce, lăutele de la ospăţul stăpânilor îşi miorlăiau bucuria ofticoasă şi, în vreme ce, eu mă strecuram printre trunchii sclivisiţi ai copacilor, gândindu-mă la ce era dincolo de zid: Cosma, Ilie şi amintiri, al căror alean îmi rupea inima.

Mergeam pe al cincisprezecelea an. Într-o zi de trist septembrie, mare zarvă în curte, mişunate a puiţei omeneşti: arhontele pleca într-o călătorie de-o lună. Fusei chemat de el. Gata să se urce în faiton, îmi şopti, punându-şi mănuşile:

— Să nu încerci să fugi... Nu-i cu putinţă. Am dat poruncă să tragă în tine.

— Ştiu, zisei.

Şi cei patru cai o smuciră din loc.

Numaidecât, lefegii îşi luară nasurile la purtare şi se umflară în pene, consfinţind zicătoarea: „Când pisica nu-i acasă, şoarecii joacă pe masă". N-aveau nici o teamă de umbra de pisoi care rămăsese acasă, un frate mai

mare al arhontelui, o momâie, un motan rebegit de prea multă goană pe acoperişurile de altădată.

În lipsa asta a arhontelui, Cosma îmi dădu întâiul semn de viaţă. Într-o după-amiază, un bătrân turc cu barba albă, un alviţar, se opri dinaintea porţii mari şi îşi arătă marfa. Albanezii tăbărâră pe alviţă. Era zi de sărbătoare. Robii se odihneau, care cum credea. Eu mă aflam lângă zăplazul, care despărţea curtea muncilor de cea boierească. Strigătele puternice de: "Alviţă! alviţă!" pe care le scotea negustorul turc, făcură să-mi bată inima aprig. Mă cocoţai pe gard şi privii. Da! nu mă înşelasem, era bătrânul Ibrahim, pescuitorul de raci şi omul nostru de încredere. El mă văzu şi duse mâna la buze, în semn de prietenie sinceră. Apoi, cu o îndrăzneală de necrezut, îşi deschise drum printre cele două rânduri de străjeri, ce-şi lingeau degetele:

— Ei bine, strigă el pe turceşte, de ce n-aş duce să guste o bucăţică de alviţă şi băiatului ăla de colo! Îi lasă gura apă!

Şi sub nasul arnăuţilor, uluiţi de atâta cutezanţă, străbătu curtea cu pas de voinic, întinse alviţa şi zise tare:

— Na, băiete, mănâncă şi tu! Ştiu că n-ai parale să-ţi cumperi, dar eu îţi spun că o să ai, negreşit, în primăvara viitoare!

— De unde ştii tu c-o să aibă în primăvara viitoare? se răsti la el căpetenia gărzii, când fu din nou la poartă.

— Ei, făcu Ibrahim, am zis şi eu aşa!... De ce să nu faci inimă bună unui copil, dacă nu te costă nimic? Robii au şi ei dreptul la speranţă.

Zicând acestea, îşi puse tanturul cu alviţă pe cap şi plecă strigând:

— Alviţă şi speranţă pentru gurile amare!...

Fugii în coliba mea, ameţit de cuvintele lui Ibrahim: în primăvara viitoare. Cuvinte de vrajă! Ziua şi noaptea pâlpâiră, sub ochii mei înfriguraţi, ca o licărire a speranţei de libertate. Dar cum aveam să fiu liberat? Doisprezece arnăuţi, schimbaţi la fiecare şase ceasuri, făceau de strajă. Alţi şaizeci se odihneau, petreceau ori dormeau, gata, la un semn, să năvălească cu armele în mâini. Cum îndrăzni-va Cosma, cu cei treizeci de oameni ai lui, să atace o asemenea cetăţuie, apărată de ziduri şi de armată?

După o lună de la plecare, sosi ştirea la curte, că arhontele, care era la Stambul, se va întoarce numai după o altă lună şi, la sfârşitul acestei luni, sosi, cu mare tărăboi.

Tărăboiul sta în faptul că nu se întorcea singur şi că o femeie îl însoţea.

Toată şleahta de lefegii fu înşirată pe două rânduri, de la poarta ferecată până la pridvorul mare. Arhontele şi drăguţa lui străbătură parcul,

înmuiat şi sumbru, zâmbind ca nişte suverani, în vreme ce şaptezeci de pistoale, repetându-se de câte zece deodată, fulgerau, cu nevinovăţie, cerul plumburiu al acestei toamne. Pitiţi dindărătul zăplazului, căutam şi noi, vitele de povară, să zărim ceva printre crăpăturile scândurilor, dar nu văzurăm mai nimic.

Chiar de-a doua zi, se spunea din gură-n gură, că ibovnica stăpânului nostru era mândră, ca una din cele trei sute de cadâne cari populează haremul sultanului.

Timp de trei zile, îndrăgostiţii nu dădură nici un semn de viaţă. A patra zi, soare şi vreme rece de noiembrie. Poruncă să ne spălăm curat, să ne punem straiele de sărbătoare şi să ne adunăm, mari şi mici, în curtea de onoare. La nămiezi, ne înfăţişarăm cu toţii. În jurul meu, tăcere şi teamă. În afara pâlcului nostru, garda arvanită.

Un cavas deschise uşile. Arhontele, strălucitor de fericire, apare, susţinând braţul amantei lui, şi amândoi înaintează până la marginea pridvorului. El poartă o alagea de mătase albastră, brodată cu alagrecuri de aur la mâneci şi la poale. Dânsa, o hlamidă de ermelin, iar deasupra frunţii, o diademă de diamante. Părul ei e negru ca abanosul, precum şi sprâncenele, genele şi ochii; iar pielea, oacheşă şi catifelată.

Arhontele ne vorbeşte într-o românească stricată:

— Fromosa domniţa, che vedeţi lângă mine ieşte fidanţata mieo, soţia mieo peste ţinţisprezeţe zile, şi stipuna vostru cu înţepere de astăzi. Domnia-sa ieste pumunteanca; numele seo ieste Floriţica. Lingă domnia-sa, am sa uit naţia mieo, ca sa iubesco la dânsa. Am sa fio rumun. Haideţi, hodiniţi-vă trei zile, muncaţi bine şi beţi vin în sanatatea domnia-sa!

O grohăială de dobitoace, fără glas, umplu aerul cu strigătele: „Să vă trăiască domniţa!" „Să fiţi fericiţi!" „O să rugăm pe Domnul să vă dea sănătate!"

Câţiva se aruncară cu faţa la pământ şi pupară ţărâna curţii. Alţii plângeau de bucurie, sărmanii. Şi turma se retrase în cocinile ei, ca să găsească nişte jgheaburi pline cu o bălăceală mai omenească, câte-un cinzec de rachiu împuţit şi câte-o oală de vin fără haz. Singură odihna fu mai de ispravă, dar şi ea folosi tot arhontelui, căci, timp de trei zile, robii săi vorbiră neîncetat de bunătatea stăpânului lor şi se rugară lui Dumnezeu pentru dânsul.

*

A doua zi după această milostivire domnească, târziu în noapte, cavasul veni să-mi spună că sunt chemat de stăpânul lui.

Într-o odaie mică şi joasă, cu duşumeaua şi zidurile în întregime acoperite cu scoarţe româneşti, arhontele şi Floricica mistuiau în tihnă, lungiţi pe două mari blăni de urs, ale căror capete se sprijineau pe suluri de catifea roşie. Patru lumânări de ceară ardeau tainic într-un sfeşnic de argint şi amestecau mirosul lor de miere, mirosurilor de cafea turcească şi de tutun macedonean. O sobă ţărănească, spoită cu var, încălzea încăperea.

Peste tot perne şi scăunaşe în neorânduială.

Fusei primit ca un om slobod. Fericita pereche sfârşise de fumat narghilelele şi, când intrai, mă întâmpină cu un:

— Bună seara, Irimio... aproape într-un glas. Floricica se rostea într-o grecească desăvârşită.

Frumuseţea ei mă înmărmuri. O floare de scaiete, în plină îmbobocire. Gingaş învăluită într-un halat de caşmir portocaliu, care lăsa să i se vadă glezna-i de căprioară, trupul ei era tolănit cu multă cuviinţă. Obrazul, lunguieţ, nu avea nici o urmă de sulemeneală, iar părul, pieptănat pe spate, nici o meşteşugire. Ea mă privi cu ciudăţenie, aproape mişcată. Mă simţii copleşit de ochii ei mari.

— Irimia, îmi zise arhontele, ai noroc; logodnica mea a aflat de povestea prinderii tale şi s-a înduioşat. Dânsa ar vrea să ştie dacă-ţi cunoşti mama. Răspunde-i şi fii cuviincios.

— Sunt fiul codrului... Nu cunosc nici mamă, nici tată... Cosma m-a crescut.

Floricica părea că luptă cu un nod în gât. Ea mă întrebă cu glas tremurător, dar gingaş şi armonios:

— Ştii tu, Irimia, cine te-a dat lui Cosma?

— Nu ştiu. El m-a găsit în pădure pe când aveam doi ani, m-a pus în dăsagă şi m-a hrănit cu must de carne...

La răspunsul acesta al meu, ceva neînţeles se petrecu: Floricica, dintr-o singură sucire a corpului ei de şarpe, se întoarse pe pântece, îşi înfundă faţa în pernă şi hohoti în plâns. Arhontele fu mişcat şi stingherit de întâmplarea asta:

— Ce e, draga mea? De ce plângi? Şi, întorcându-se spre mine: Poţi să te duci.

După două zile, fusei chemat din nou, la aceleaşi ceasuri şi în aceeaşi odaie.

Floricica era cam ofilită şi îmi zâmbea drăguţ. Arhontele, mulţumit, se plimba cu mâinile în buzunarele unei haine largi, îmi zise:

— Iată, Irimio, logodnica mea vrea să te facă feciorul ei, numai pentru slujba ei.

— Da! Irimio, zise dânsa binevoitoare, dar serioasă; vrei să mă serveşti?

— Cocoană, strigai eu necăjit, am răspuns demult arhontelui că mai bine mor, decât să mă fac feciorul cuiva, oricine ar fi!

— Dar te-am lua cu bunătate, ca pe un fiu al... codrului, făcu ea cu blândeţe.

-N-am nevoie de bunătatea voastră, şi dacă vreţi să ştiţi tot, ei bine, aflaţi că vă urăsc din suflet. Sunteţi vrăjmaşii mei.

Arhontele voi să vorbească, dar ea îl opri şi mă întrebă:

— Şi eu sunt vrăjmaşa ta, Irimio?

— Şi tu, da! Tu eşti femeia acelora care vor să omoare pe oamenii liberi! Cu ce drept mă ţineţi închis aci de mai bine de doi ani, când eu vreau să trăiesc aiurea, cu Cosma?

Dânsa plecă fruntea în pământ şi o sprijini în palmă. Arhontele strigă, cu vioiciune:

— Nu vreau să omor pe nimeni, dar Cosma şi banda lui sunt nişte hoţi!

— Tu numeşti „hoţi" pe oamenii care nu vor să fie slugile tale? Ori îţi închipui că pământul a fost făcut numai pentru gustul tău?

El se întoarse către amanta lui:

— Ţi-am spus, drăguţă, că nu-i nimic de făcut cu încăpăţânatul ăsta! Plecai. Şi aici se opriră încercările lor de a face din mine un slugoi.

Iarnă grea... Amorţire... Crăcile copacilor, chioşcurile se îndoiau sub povara chiciurii şi a zăpezii. Curtea era scufundată în tristeţe, dar tristeţea asta nu se datora numai cumplitei vremi. Credincioasele slugi ale arhontelui ne spuseră că viaţa acestuia devenise un iad, că Floricica îi făcea zile fripte şi că nu trecea zi fără certuri năprasnice. Ştirea asta lămuri lipsa oricărei petreceri şi amânarea la sfântu-aşteaptă a nunţii pe care toată lumea o credea apropiată.

Într-o seară, mă aflam în coliba mea, pe care crivăţul o zgâlţâia cu furie şi priveam la focul din vatră, cu o pătimaşă sete de deznădejde. Judecam, pe atunci, ca un om matur, şi ştiam să cumpănesc viaţa şi oamenii cu o limpezime, pe care încercările trăite mai târziu, nu putură s-o întreacă.

Astfel, cu ochii ţintă în văpaia flăcărilor, mintea-mi cercetă cu răceală starea mea de fapt. Mă vedeam venit pe lume, datorită unei plăceri trecătoare a lui Cosma, una dintr-o mie. Mă vedeam lâncezind printre dobitoace, datorită voinţei lui de-a da piept cu potera, când mult mai cuminte ar fi fost dacă am fi ascultat pe Ilie, care ne sfătuia să dăm

dracului contrabanda şi să fugim prin bălţi. Acuma, un alt gând mă chinuia: bănuiala că Cosma nu suferea îndeajuns de robia mea, că îşi vedea de traiul lui slobod şi voios, sinchisindu-se prea puţin de soarta altora, apropriindu-şi tot ce-i poftea inima şi râzându-şi de viaţa lui, ca şi de-a acelora pe cari îi strivea în juru-i. Şi atunci prinsei pică pe Cosma, îl urâi ca pe un duşman.

Un dezgust amarnic mă sugrumă. Viaţa nu mai avu nici un rost. Închisoare ori codru liber, plăcere ori suferinţă mi se înfăţişară ca nişte lucruri deopotrivă de zadarnice.

Focul de crăngi se potolea cu încetul, ca şi dorul meu de-a trăi. În clipa asta, uşa colibei se deschise. Floricica apăru.

Era înfăşurată într-o lungă şubă de vulpe, cu gulerul ridicat deasupra unui şal, care-i acoperea capul şi din care, chipul reieşea ca o icoană de Sfântă Fecioară. Ochii, scufundaţi în orbite, şi faţa brăzdată de suferinţă, mă înduioşară. După ce se scutură de zăpadă, căzu sfârşită pe marginea patului meu netrebnic... Mă grăbii s-o poftesc pe scăunaş, lângă foc... Ea tăcu, ca şi cum n-aş fi spus nimic şi mă privi... O privii... Ne privirăm îndelung. .. Apoi, îi întorsei spatele şi n-o mai luai în seamă; o uitai. Ce e un frumos chip de Sfântă Fecioară, într-o şubă de vulpe, când ai cincisprezece ani şi lâncezeşti în robie?

Într-un târziu, două mâini, mai catifelate decât cea mai plăpândă catifea, îmi cuprinseră obrajii, pe la spate. Floricica se tângui cu cuvinte insuflate de Dumnezeu şi cu un glas care venea din cer:

— Fecioraş al codrului!... Fecioraş din dragoste! Tu eşti rodul închipuirii. Eşti frumos; eşti priceput; eşti mândru şi vrei, mai curând, moartea decât robia... Te veştejeşti într-o colibă ocolită de ziduri înalte, când tu ai drept la palatul fără stavilă, pe care tufele îl durează pe munţi... Ochii tăi se pironesc pe o ticăloasă văpaie de crăngi, când ar trebui să se oglindească în pojarurile codrilor... Şi de pe înălţimile unde plutesc vulturii, te-ai prăbuşit într-un grajd... Dar poate că e drept să fie aşa: copiii ispăşesc deseori păcatele părinţilor lor.

— Cine eşti tu, fermecătoareo, care crezi că, copiii trebuie să ispăşească păcatele părinţilor lor?

— Eu sunt aceea care a căutat fericirea întreagă, care a voit să viseze cu ochii deschişi în soare şi care şi-a ars ochii!

O răsuflare parfumată îmi atinse obrazul; buze înfrigurate îmi sărutară fruntea şi Floricica dispăru aşa cum venise. Focul adormi... Coliba se întunecă.

*

Blând sfârşit de martie... Nevoie de-a te întinde, de a căsca şi de-a asculta ciocârlia. Dar nici fulg de ciocârlie la curtea arhontelui Samurakis. De la cele mai mici gângănii, care furnicau pe pământ, de la robi, cai şi arnăuţi, care pârţâiau de-a valma ori pe rând, şi până la arhontele însuşi şi la Floricica lui, toată lumea asta simţea trebuinţa de a ieşi din crăpăturile ei şi de-a se mişca afară.

Arhontele nu se mişca prea mult; în schimb slobozea neîncetate şi puternice râgâieli de porc ghiftuit cu porumb, căci stătea lungit pe o sofa pusă în pridvor şi mistuia la aer de primăvară. Ochii lui, pe jumătate închişi, se pironiseră pe intrarea cea mare, păzită de uriaşii săi armaţi. Mai la o parte, Floricica broda batiste, iar eu, între dânsa şi arhonte, le vorbeam de munţi, de şesuri, de codri, de tot ce îmbie la viaţă, căci tot rânind la băligar şi degerând într-o colibă, înţelesesem că e mai bine să ţii tovărăşie unei ibovnice de arhonte şi să te culci într-un palat. Da, mă învoisem; sfârşeşti mai totdeauna prin a te învoi, când ţi se freacă prea mult spinarea cu o ţesală.

Dar nu făceam nici o slujbă şi nimănui. Făceam pe micul arhonte, în necazul arnăuţilor şi spre uluiala robilor.

Boierul îmi asculta pălăvrăgeala şi era îngăduitor.

— Ia spune-mi, Irimio, Cosma n-are frică de potera mea?

— El îşi bate joc de potera ta.

— Dar tot o să-l prindem noi odată, şi atunci, grozavul Cosma va avea să aleagă între ştreang şi slujba mea.

— Nu te va sluji; ştreangul îi va părea mai dulce.

— Ce gogoman! Şi de ce i-ar fi aşa de greu să slujească pe un domn ca mine? L-aş privi ca pe un om liber, numai ca să am pe Cosma la curtea mea.

Arhonte, oamenii liberi n-au domni, şi domnii nu pot să aibă oameni liberi la curţile lor: e ca şi cum ai voi să vâri un pepene într-o sticlă.

— Ei bine, dacă e aşa, am să-l spânzur!

Când l-ăi prinde...

Sub căldura soarelui, aburi se ridicară de pe pământul umed. În faţa porţii apărură doi oameni. Erau doi, din acei călugări călători de la Ierusalim ori de la Sfântu Munte, foarte numeroşi în ţară, care cerşesc pentru mănăstirile lor. Înalţi şi voinici, ca arnăuţii, ei purtau plete şi bărbi lungi şi roşcate, aveau feţele arămii, sutanele în zdrenţe, cizme pline de noroi şi erau încărcaţi cu dăsage. Unul ţinea la subsuoară cutia de tinichea,

pecetluită şi încuiată cu lacăt, în care se pun banii; celălalt, cel mai voinic, purta condica, în care se înscriu obolurile şi numele celor cu inimă creştinească. Acesta din urmă strigă pe greceşte, cu glas puternic, de îndată ce zări pe arhonte în pridvor, şi graiul lui făcu pe Floricica să îngălbenească, iar eu recunoscui pe Cosma şi pe Ilie:

— Fericit fie mult-renumitul, prin mărinimia lui, arhonte Samurakis! Fericită fie nobila lui soţie, cea mai virtuoasă femeie de pe pământul românesc! Ca nişte smeriţi slujitori ai Domnului, cum suntem, petrecându-ne toată viaţa în posturi şi rugăciuni, pentru slava lui Dumnezeu şi odihna sufletelor, venim, cu frunţi plecate, să cerem marelui arhonte îngăduinţa de-a ne lăsa să-i sărutăm poala halatului, ştiind că, niciodată, om n-a bătut la uşa lui fără să iasă încărcat de daruri!

Străjerii, obişnuiţi cu asemenea musafiri, rămaseră nepăsători şi priviră statura uriaşă a vorbitorului. Arhontele se ridică, zâmbitor şi măgulit:

— Fiţi bineveniţi, cucernici călugări! Şi apropiaţi-vă!...

Cu o prefăcătorie de care nu i-aş fi crezut în stare, Cosma şi Ilie se aruncară la picioarele arhontelui. Îi privii de aproape: erau de nerecunoscut. Făcându-mi cu ochiul şi mişcând din mustaţă, Cosma adăugă:

— Cer cu umilinţă iertare iubitului domniilor-voastre fiu, de a-l fi uitat să-l heretisesc; fericit fie şi dânsul şi să-i dea Domnul înţelepciunea tatălui, zile lungi şi moştenitori, care să ducă în vecii vecilor numele de Samurakis!

— Vă mulţumesc, bravii mei, pentru bunele voastre urări. Fiţi, timp de trei zile, cinstiţii mei oaspeţi, găzduiţi şi slujiţi cu bunăvoinţă. Pentru care mănăstire strângeţi bani?

Pentru mânăstirea Sfantu Gherasim, de la Sfântu Munte, răspunse Cosma, mâncând din ochi pe Floricica, ce-şi întorcea privirea ca de la soare.

— Ciudat! făcu arhontele. N-am mai văzut călugări ca voi; n-ai zice că vă petreceţi zilele în posturi şi rugăciuni, ci, mai curând, s-ar zice că înghiţiţi boi întregi şi beţi râuri de vin!

— Sfântul Duh, de care suntem purtători, e cea mai bună hrană a noastră, arhonte!

— Minune adevărată! Nu ştiam că Sfântul Duh e aşa de hrănitor. La ce slujesc banii, atunci?

— O, arhonte! zbieră Cosma: cu banii noi durăm biserici Domnului şi le întreţinem, cumpărăm untdelemn pentru candele, lumânări, tămâie, precum şi vestminte în aur, pentru mucenicii credinţei creştine... atâtea lucruri sfinte trebuincioase odihnei sufletului nostru!

— Ei bine, pentru odihna sufletului nostru vă dăruiesc patru galbeni împărăteşti.

— Arhontele vârî banii în gaura cutiei, pe care o ţinea Ilie; apoi luând condica, îşi iscăli numele.

Ia te uită! făcu el, citind iscăliturile celorlalţi donatori: aţi fost la cârc-serdarul Mavromihalis, la arhontele Cuţarida... Şi ei nu v-au dat decât zece zloţi de argint? Ce zgârcenie!

— Adevăr grăieşti, darnice arhonte! Fiecare îşi cumpără în cer locul ce-l crede de cuviinţă.

— Al lor n-are să fie prea cuviincios!

— Amin! Singur strălucitul nume a domniilor-voastre va fi săpat cu litere de aur pe marmora din altarul mănăstirii, unde se află icoana Sfântului Gherasim, împodobită cu vestminte de aur curat, cântărind treizeci de kilograme. Şi ca să vă dau o dovadă de recunoştinţa noastră, voi rosti un Chririacodromion[1].

Retrăgându-se trei paşi, cu pieptul scos afară, barbă şi sutană-n vânt, jeratic în ochi, Cosma tună:

— O singură dată trăieşte omul pe pământ! Şi pământul e al nostru. Pentru noi l-a făcut Domnul! Pentru noi, rodul arborelui şi umbra lui. Pentru noi, raza soarelui, zeama strugurelui şi carnea berbecului. Pentru noi, crângul cu pini şi mândrele ciobăncuţe, cu sânii împietriţi de vânturi, cu ochii cutezători şi cu dorinţele nemăsurate. Pentru noi, tot ce se înfăţişează vederii şi din toate trebuie să gustăm: Domnul a voit-o, şi omul are nevoie. Dar nenorocire ăluia care şi-o însuşi mai mult decât poate să muşte cu cele două rânduri de dinţi ai săi! Semenii săi vor fi lipsiţi de partea ce li se cuvine, şi Domnul se va mânia. Atunci El va trimite ciuma în palatele cu ziduri de cleştar; va slobozi pe întemniţaţii din fortăreţe, care vor pârjoli oraşele strălucitoare şi va face, în miez de noapte, să răsară bandiţii codrilor în odăile de culcare ale boierilor, păziţi de slugi armate până-n dinţi!...

— Opreşte! strigă arhontele, ridicându-se; nu-mi place cazania asta! Şi întorcându-se către mine: Du-te, Irimio, şi condu pe călugării ăştia la cazarmă. Să rostească mai bine o blagoslovenie deasupra armelor mele, pentru ca să iasă totdeauna învingătoare în lupta cu bandiţii!...

Coborâi scările, urmat de călugări, cu dăsagii în spinare. Arnăuţii se înşiruiră după noi. Şi de îndată ce ne aflarăm în cazarmă, slugărimea tăbărî pe ei, cu întrebările:

— Aveţi lucruri sfinte de la Muntele Athos? Cruciuliţe? Mătănii? Lemn sfânt?

[1] Cazanie de duminica (n.a.).

— Avem de toate, zise Cosma, scotocind în dăsagi. Iată untdelemn care a ars în candelele Sfântului Gherasim şi care vindecă orice boală, numai cât ungi partea dureroasă. Iată mărgean găsit în maţele peştilor de mare; el face iubeaţă pe orice femeie care-l poartă în sân. Iată lemn sfânt, tăiat din crucea pe care a fost răstignit Mântuitorul; e cel mai bun talisman împotriva gloanţelor. În sfârşit, am buruieni de leac, cruci de sidef şi de fildeş.

Cu banii în mână, arnăuţii dădură buzna la cumpărat. Şi Cosma le împărţi, cu dărnicie, fleacurile făcătoare de minuni.

Ospăţul din seara aceea, la cazarmă, fu de pomină. Bine primit de arhonte, Cosma ştiu să câştige încrederea gărzii, cu vorba sa caldă, cu povestirile-i hazlii de la Sfântu Munte şi chiar cu glume dezvelite, care nu prea erau bisericeşti. Pentru întâia oară, vedeam pe arnăuţi uitându-şi menirea lor ticăloasă şi devenind mai omenoşi; râdeau cu toţii de se prăpădeau.

Bucatele veneau cu nemiluita. Vinul curgea gârlă. Când fu în toiul veseliei, Cosma se încruntă deodată şi zise:

— Flăcăilor! înainte de-a merge mai departe, datoria mea e să vă amintesc că stăpânul m-a însărcinat să citesc o liturghie pentru izbânda armelor voastre împotriva bandiţilor. Pentru asta va trebui să le scoateţi pe toate afară şi să le îngrămădiţi sub ferestrele arhontelui; îndată ce va apare luna pe cer, le voi rosti binecuvântarea. Haideţi să ne descotorosim de corvoada asta. Pe urmă vă voi da să gustaţi din mastica mea de Hio.

Grecimea fu lovită de căpială:

— Mastică Hio? Aveţi mastică? O, Hio! O, patrida lui Homiros! O, mastică fără pereche! Ce chilipir pe gurile noastre!

În mai puţin timp decât ar trebui, pentru ca să fumezi o ţigară, flinte, pistoale, iatagane fură puse, claie peste grămadă, sub ferestrele arhontelui. Atras de zgomot, stăpânul deschise şi întrebă:

— Ce e tărăboiul ăsta?

— Pregătim de blagoslovenie, arhonte, răspunse Cosma.

— Să vă ia dracii cu blagoslovenie cu tot! O să-mi smintiţi cremenele şi cocoşii armelor!...

— Nu-i nimic, arhonte! O dată blagoslovite, flintele vor lua foc, chiar dacă le-aţi încărca cu rumeguş de ferăstrău în loc de pulbere!

Năzbâtia asta făcu să râdă toată lumea.

Şi iată ce se petrecu apoi. Reintraţi în cazarmă, Cosma scoase din dăsagă două ploşci de câte trei oca fiecare.

— Băieţi! Mastica asta e lacrimă de Hio, dar de-abia ne vine câte o înghiţitură de om, căci Dumnezeu n-a voit să facă râuri de mastică în insula Hio. Haideţi, aduceţi gamelele!

Şi, în fiecare gamelă, el drămuia porţia cuvenită. Apoi, Cosma şi Ilie, cu ploscile în mâini, arnăuţimea cu gamelele, strigară cu toţii:

— Pentru ortodoxie! Pentru sănătatea arhontelui şi a gărzii lui! Pentru izbânda armelor lor, eviva![2]

— Eviva!

Băură.

— Acum ne ducem să dăm şi oamenilor de strajă, să guste din cea mai rămas în plosci, zise Cosma.

Ieşiră afară. Cosma mă apucă de mână:

— Du-te şi adu două braţe de surcele, tot atâtea lemne şi o tinichea cu untdelemn — şi pune totul lângă grămada de arme!

— Dar...

— N-avea nici o grijă! S-a isprăvit. Nu mai avem de făcut decât partea uşoară.

Noapte de gheenă, noapte ucigătoare în plină revenire a firii... şaptezeci de oameni, voinici să sfarme pietre în mâini, se prăvăleau în dreapta şi în stânga, ca nişte trunchiuri retezate. Pe cele două nesfârşite paturi de scânduri, aşternute cu velinţi, care se întindeau de-a lungul pereţilor cazărmii, precum şi pe duşumea, trupuri omeneşti, menite să se bucure de viaţă, se zvârcoleau cu gurile încleştate şi pline de clăbuci, cu ochii ieşiţi afară din orbite, în mijlocul rămăşiţelor respingătoare de bucate şi al vărsăturilor. Urletele lor ar fi deşteptat şi morţii. Plopii desfrunziţi şi umezi păreau că se cutremură de groază în tinda palatului, doi greci fioroşi, singurii care n-au voit să bea din mastica blestemată, zăceau în sângele lor, înjunghiaţi.

Cosma deşertă tinicheaua cu untdelemn peste vreascuri şi găteje şi dădu foc. Flăcările cuprinseră grămada de arme. Geamurile de la odaia stăpânului luciră. Şi pătrunserăm la arhonte.

El era în pat, alături de Floricica, care avea faţa albă ca varul. Văzându-ne drepţi, ca nişte judecători, arhontele se crezu în prada unui vis urât, sări în sus, frecându-se la ochi, şi întrebă:

— Ce este? Cum aţi intrat aici? şi de ce?

— Încă o minune a Sfântului Duh, arhonte; am venit să-ţi sfârşim cazania, răspunse Cosma scoţând pistoalele.

— Tâlharii!...

[2] Trăiască!

— Ţi-am spus: ...şi El va face, în miez de noapte, să răsară banditţii codrilor în odaia de culcare a boierilor, păziţi de slugi armate până-n dinţi... ţi-aminteşti arhonte?

— Hei! Arvanitachia![3] La arme!

— ... Şi atunci, boierii zadarnic vor striga în ajutor! Atunci vor afla că tot ce vine prin puterea altora se duce odată cu puterea altora!

— Cine eşti tu, călugăr blestemat? Banditul s-a făcut popă?

— Nu, arhonte! Popa a fost totdeauna bandit.

Pe drumurile lăturalnice, care taie de-a curmezişul spre şoseaua naţională a Călăraşilor, şi în noaptea aceea neagră ca păcura, caii noştri înaintau cu greu unul după altul. În frunte, Cosma spunea Florichii, care călărea lângă el:

— Sânii tăi se vor învârtoşa, biciuiţi de toate vânturile pământului. Trupul tău se va scălda în puhoaie, se va zbici la soare şi florile câmpiilor îl vor îmbiba cu mirodeniile lor... Şi vei fi iubită de Cosma...

Apoi, oprindu-se din mers, privi spre acareturile arhontelui Samurakis, învăluite de flăcări şi murmură, cu cruzime:

— Un cuib de năpârci mai puţin...

*

Timp de-o săptămână întreagă coborârăm spre miazăzi, ferindu-ne de drumurile mari. Copitele cailor se înnămoleau în pământul desfundat al ţarinelor. Ploi mărunte ne sileau uneori să stăm, cu ceasurile, pitulaţi sub cele două corturi ale noastre. Atunci deveneam ursuzi. Dar soarele revenea — vânturile călduţe ale lui april ne umflau ghebele — şi iată-ne din nou voioşi.

Prefăcut în cioban, Ilie se ducea prin sate să cumpere vin şi pâine. Vânam iepuri. Noaptea, ascunşi prin crânguri ori prin stufişul bălţilor, făceam de strajă, pe rând, şi vedeam de focurile cari ardeau dinaintea conurilor.

În tot lungul călătoriei, Cosma nu-mi puse o singură întrebare asupra traiului meu la curtea arhontelui. El se ţinea numai de Floricica lui. Fusei jignit de purtarea asta. Într-o seară, în timpul unui popas în bălţi, întrebai pe Ilie:

— Făcutu-şi-a cel puţin sânge rău, în ăşti doi ani, gândindu-se la soarta mea?

— Nu prea.

[3] Arvaniţilor!

— Atunci n-are inimă!

— Ba da... Dar mărinimia lui e ca a vinului: ea nu încălzeşte decât pe cei de faţă. Încălzeşte şi îngheaţă: sunt cele două feţe ale lui Cosma.

Ilie părea sugrumat. De-abia îi auzeam glasul. Mai puţin stingherit decât al fratelui său, glasul lui Cosma se auzea din cortul lui:

— ... O, Floricico, tu ai să fii cea mai iubită!...

Ilie zâmbi cu amărăciune. Ochii săi luciră în întuneric, oglindindu-se în flăcările focului, care ardea la picioarele noastre.

— Irimio! făcu el, ca într-un geamăt, apucându-mi o mână şi vârându-şi barba în pieptul meu: Irimio!... Cosma e un diavol! L-ai auzit tu ce spune femeii? Ei bine, nenumărate sunt femeile, cărora l-am auzit spunându-le aceleaşi vorbe. Şi, Sfinte Dumnezeule, să mor dacă vreodată, a fost drept cu ele! Da, cu toate a fost drăgăstos şi gingaş, ca un turturel; darnic ca ploaia, care adapă ţarina arsă de soare. Şi cu toate a fost nemilostiv ca un cotoi; iar în faţa lacrimilor lor, nepăsător ca moartea.

Ascultă, Irimio, povestea pe care am să ţi-o istorisesc. Vei înţelege mai bine.

Cam la un an după ciocnirea cu potera, când fuseşi prins, ne-am dus departe în Moldova, să răzbunăm pe locuitorii unui ţinut îngrozit de un gospodar hain. Aşa cum făcea de obicei, Cosma se despărţi de tovarăşii noştri, şi numai noi doi, prefăcuţi în marchidani ceaprazari, pătrunserăm într-o seară în conacul despotului. Garda lui se dusese să îngroaşe rândurile unei potere trimise să dea goană unui haiduc viteaz, care semăna moartea printre gărzile ţării moldoveneşti. Răvaşul asupriţilor glăsuia: „Veţi găsi la curte vreo douăzeci de slugi fricoase, pe care vă vom ajuta să le legaţi fedeleş". Ceea ce şi găsirăm: cât de-a le lega, fii mai gata să se-ntâmple dimpotrivă, căci de cum lăsarăm jos samarele, o fată de cojan, cu inima în palmă şi cu ochii vrăjitori, veni să dea foc patimii lui Cosma şi să ne încurce iţele. Ducându-ne la o căpiţă de fan unde aveam să ne petrecem noaptea, ea zise lui Cosma:

— Marchidane[4] ceaprazar.

Cu iataganu-n pazar... [5]

... să nu-mi omori stăpânul, că mi-a făcut mult bine!

Cosma strigă:

— Spune-mi, fetişcană venită pe lume odată cu cireşile coapte, când poiana ne îmbie la tolăneală şi când păsărelele se prăsesc, spune-mi ce bine ţi-a făcut păgânul şi-oi uita numărul nelegiuirilor lui şi menirea mea răzbunătoare din noaptea asta.

---

[4] Jupân.

[5] Bazar.

— Da, Cosmo, să uiţi tot, căci stăpânul meu m-a scăpat din ghearele unui hultan şi m-a îngăduit la curtea lui, fără să mă atingă cu un deget: „Vei trăi aici în voia ta, vei îndrăgi pe cine ţi-o plăcea", mi-a zis el. Hulturul e logofătul lui; şi cum astă-seară e lună nouă, mâine în zori va veni pe drumul ce-l vezi în faţă, ca să aducă stăpânului său dijmă şi plecăciune. El călăreşte totdeauna singur. Du-te, ieşi-i în cale; şi zburătura pe care o meniseşi stăpânului, trimite-o în rărunchii slugii! şi ia-i aurul.. Şi cumpără cu el boi ţăranilor sărăciţi... Apoi, mă fac roaba ta în noaptea aceea, bând tutun şi cătând la stele, zisei lui Cosma:

— Ai să faci, Cosmo, aşa cum te povăţuieşte diavoliţa?

— Am să fac, Ilie, aşa cum mă povăţuieşte, căci mi-e dragă diavoliţa şi o vreau.

— Şi ai să urmezi deci nevrednicia...

— Am să urmez chiar şi pe dracu...

— Şi ai să-ţi pui viaţa în joc, ca să loveşti răul la picioare, în loc să-l loveşti la cap?... Cosmo, tu eşti voinic, dar n-ai dreptate!...

— Ilie, tu ai totdeauna dreptate, dar dreptatea ta mă plictiseşte: scoală-te în picioare!

Mă sculai. Cosma îmi sări în cârcă şi mă învârti în jurul căpiţei, până ce pierdui răsuflarea şi mă prăvălii. Atunci ne reluarăm locurile.

— Grăieşte-ţi acuma dreptatea ta, Ilie.

Zisei aşa, în vreme ce Cosma, tot ascultându-mă, se izbea năpraznic cu pumnii în piept:

Cosmo, nu poţi fi viteaz numai pe jumătate... Tu treci drept un viteaz... Oamenii te sfinţesc... Dar tu nu eşti viteaz şi nu sfinţeşti nimic... Ori sfinţeşti prea multe locuri deodată. Iată un ţinut care va spune mâine, după plecarea noastră: „Cosma a venit să omoare balaurul ţinutului nostru şi n-a omorât decât un şarpe. Să fie oare din pricină că şarpele a voit să mănânce un viermuşor şi că viermuşorul plăcea lui Cosma?" Aşa va spune ţinutul... Şi va fi drept... Şi tu vei fi nedrept... Şi un viteaz nu trebuie să fie niciodată nedrept.

A doua zi, în zori, ne aflam ascunşi în dosul unei dracili de pe marginea drumului pe unde avea să treacă şarpele. Viermuşorul era cu noi. Cosma o alinta de zor şi îşi clefetea balele poftei, căci, vai, viermuşorul ăsta era rupt din soare, era scânteia de jăratic muieresc care dă foc pulberii bărbăteşti.

— Te visez, Cosmo, din pruncie!

— Şi eu te caut, flacără, de când lumea!

— Dar ai să-l ucizi pe omul ce ţi-l voi arăta acuşica?

— Am să-l ucid, da; căci îmi ard urechile şi-mi zvâcnesc tâmplele. .. Şi câtă vreme vei face să-mi ardă urechile şi să-mi zvâcnească tâmplele, voi ucide, vinovat şi nevinovat, tot ce-i pofti!

— Ce viteaz eşti, Cosmo!

— Viteaz, fetică, viteaz până la poalele tale!

Şi iată că un om trece călare, mergând la pas. La oblânc, o traistă; iar el, cu jiletcă şi cu capul gol, fluieră voios, voioşie de om mândru şi ţeapăn. Deodată, tresare, se opreşte, întoarce capul în toate părţile şi duce mâna la pistoale; auzise o sforăială a cailor noştri, ascunşi în crângul vecin.

Dar neliniştea lui e de scurtă durată, căci fetica închide ochii şi îşi acoperă faţa cu şorţul, pe când Cosma ia pe călăreţ la ochi şi îl fulgeră de la doi paşi.

Omul se prăbuşeşte, calul o ia la goană... Pe drumul poleit de răsăritul soarelui, dobitocul aleargă înspăimântat, târând cu el trupul stăpânului său, al cărui picior e prins în scară, în vreme ce capul, sfărâmat, mătură ţărâna.

Cosma se înfăţişează diavoliţei:

— Eşti mulţumită, codano? Ce mai vrei? Vrei să-mi ucid fratele? Vrei să-mi ucid calul, care mă aşteaptă nerăbdător? spune-mi ce vrei?

— Te vreau pe tine, Cosmo...

— Mă vei avea, veşnicie. Mă vei avea, câtă vreme urechile îmi vor arde şi tâmplele îmi vor zvâcni!

Un ţăran bătrân ne aduce caii. Cosma îi dădu patru pungi cu galbeni.

— Asta-i tot, Cosmo?

— Deocamdată tot, prietene!

— Crezi că ţi-ai făcut toată datoria?

— N-am nici o datorie: mărinimoşii nu datoresc nimic şi nimănui.

Încălecarăm... Cosma călărea în frunte, purtând pe grumajii calului veşnicia lui de-o zi. La vreo douăzeci de paşi în urmă, veneam şi eu, tăcut, gândindu-mă la pustiul omenesc.

Pe drumuri de pădure, pietroase şi neumblate, când ramurile scuturau mari picături de ploaie peste capetele noastre, precum şi de-a lungul nesfârşitei câmpii, când dobitoacele spintecau aerul, coboram neîncetat spre vărsătura Siretului.

Într-o seară tăbărârăm la marginea unui codru, bunget fioros, pe care nu trebuia să-l înfruntăm noaptea. La poalele lui, hăt în urma noastră, neţărmurit şes ţelinos, în care Dumnezeu sădise cele mai gingaşe floricele de dragul fluturaşilor săi recunoscători. Şi pe când ne odihneam trupurile

ostenite, iată că luna plină se înalţă pe bolta cerească, umple codrul de taine, câmpia de greieri şi sufletul lui Cosma de nelegiuire.

Da, în seara aceea Cosma fu nelegiuit cu mine, crud ca un duşman, căci îmi ceru să cânt din fluier pentru diavoliţa lui, când ştia bine că nu cântam decât pentru Dumnezeul meu şi pentru libertatea noastră.

Ea zisese:

— Dacă un bucium ar răsuna în ceasul ăsta, cerurile s-ar deschide şi îngerii Domnului s-ar coborî să cânte slavă!

Cosma tresări şi îmi înfăţişă obrazu-i luminat de lună: era un obraz roşu şi buhăit, ca şi cum ar fi suflat multă vreme în foc. Înţelesei apriga-i rugă, dar lăsai ochii în jos şi tăcui, căci îmi fierbea sângele.

— Cântă, Ilie!

— Pentru cine să cânt?

— Cântă pentru veşnicie!

— E cam scurtă veşnicia ta, Cosmo...

— Scurtă, Ilie, dar iute ca fulgerul, care pârjoleşte pământul.

Scosei buciumul de la cingătoare; îi umezii găurile; cântai...

Şi, de îndată ce, întâile sunete înfiorară întunericul nopţii, cerul se deschise, îngerii cântară slavă, căci glasul diavoliţei izbucni ca un zăngănit de arămuri, mai duios decât glasul privighetorii. Părul mi se zbârli sub căciulă; degetele-mi alergară drăceşte de-a lungul buciumului; iar biata mea minte crezu, cu tot dinadinsul, că iadul trebuie să fie mai dumnezeiesc decât raiul şi, că un diavol ce cântă e mai cucernic decât un înger ce se roagă.

Sunt crăiasa din poveste.
Sunt cu dat, nu cu luat.
Dumnezeu despot nu este,
Sufletu-mi nu-i cu păcat... „

Astfel cântă diavoliţa... Şi viersul ei înăbuşi freamătul codrului şi ţârâitul greierilor. Atunci îmi uitai legea, trădai pe Domnul meu şi cântai cu turbare. Cântai, până când, şiroaiele de năduşeală sărată veniră să-mi ardă ochii. Apoi, când încetai din cânt şi-mi ştersei faţa asudată, văzui că nu mai era nici urmă de Cosma, nici urmă de diavoliţă şi că mă aflam singur, învăluit în noapte şi în tăcere, singur, cum suntem toţi pe pământ.

Ne urmarăm calea, pe neîndurată vreme ploioasă. Oameni şi dobitoace eram înmuiaţi, ca nişte şobolani ieşiţi din apă. Ca să-şi ocrotească odorul, Cosma se lăsă în jiletcă şi aruncă pe dânsa toate vestmintele sale. Noaptea o petreceam prin peşteri. Atunci Cosma era de o sârguinţă fără margini. Alerga după uscături, aprindea focuri straşnice,

fierbea ceaiuri de izmă cu miere sălbatică, usca straiele ude leoarcă şi, gol până la brâu, se punea să frece armele şi să le încarce cu fultuială proaspătă.

În sfârşit, ajunserăm la ţintă, vărsătura Siretului, locul blestemat unde, cu un an în urmă, a trebuit să ne răfuim cu potera, din nelegiuirea podarului. Acum, venise ceasul ca nemernicul să ne plătească pâra-i.

Socoteala lui fu regulată la iuţeală; dar lucrurile se încurcară, datorită iţelor încâlcite ale soartei, şi nenorocirea fu îndoită.

Pitulaţi câteşitrei într-o groapă din preajma podului umblător, Cosma pândea, cu arma gata, ivirea trădătorului, pe când caii păşeau într-un frunziş vecin. Femeia, a cărei stea pătimaşă avea să apună în ziua aceea, întrebă:

— Ce facem aici, Cosmo?

— Ai să vezi numaidecât; am o datorie de plătit.

— Ai obiceiul să-ţi plăteşti datoriile?

— Uneori, da...

Podarul apăru, cu mâinile în buzunare, se cârmi într-o parte, se cârmi într-alta, apoi veni drept spre puşca lui Cosma, ca să se îndeplinească ce-i era scris în frunte. Dar, în clipa însăşi când Cosma îl luă la ochi, femeia îngălbeni, îi apucă braţul şi strigă:

— Nu trage! E frate-meu!

Vânăt de mânie, Cosma o răsturnă cu patul armei.

— Frate-tău? O fi! Dar, duşmanul meu!

Şi trânti pe podar, care prinsese de veste prea târziu. Soră-sa îi alergă în ajutor, când el nu mai avea nici o nevoie, se aruncă pe trupul lui şi boci. La apropierea noastră se sculă dreaptă, în faţa lui Cosma:

— Mi-ai ucis frăţiorul!

— Am ucis un spion! şi ce credeai tu? Că n-am să mai ucid decât logofeţi?

— El m-a scăpat din ghearele logofătului... Mi-a făcut cel mai mare bine!...

— Şi mie, el mi-a făcut cel mai mare rău, m-a dat pe mâna poterei!

Nenorocita îngenunche lângă fratele neînsufleţit şi se rugă. Ne duserăm să ne luăm caii. Când furăm înapoi, Cosma depuse lângă ea o pungă de galbeni şi zise veşniciei lui de-o săptămână:

— După ce vei sfârşi de rugat, îngroapă-ţi fratele; apoi du-te şi îngroapă-te tu însăţi într-o chilie, şi acolo continuă a ruga pe Dumnezeu, care-ţi va face pe plac, fără trudă şi fără pagubă, căci el are fraţi ca al tău şi nu se teme de spioni.

Puţin în urmă, pe când ne depărtam în goana cailor, Cosma îmi zicea cu încredinţare:

— Femeia e făcută să întoarcă soarta omului pe dos!...

*

Ilie tăcu. Faţa lui, slab luminată de vâlvătaia în descreştere, mărturisea o uimire copilărească:

— Cugetă, Irimio, la toate întortocherile astea ale vieţii... Îmi zise el, drept încheiere.

Şi înfăşurându-se în ghebă, se trânti pe un maldăr de papură.

Rămăsei singur, sub cortul pe care un vânt uşor îl făcea să plescăiască, întocmai ca valurile. Nu-mi era somn. Mintea mi se ducea la toate câte trăisem, pe când auzul se trudea să prindă vreo vorbă în cortul vecin, dar n-auzii decât foşnetul pustietăţii.

Turburat, ieşii să fac câţiva paşi pe-afară şi atunci, mi se păru că timpul se oprise din mers.

Vrajă... Pace veşnică... Împărăţia stufului şi a paparei, a murelor, a puzderiei de broaşte pitite pe foi de nufăr; a nagâţelor dormitând cu un ochi deschis; împărăţia senină a ţânţarilor, neturburată în clipa aceea de către om, gusta din fericirea noptatică a dăinuirii. Auzii un peşte zbătându-se la suprafaţa apei. Un cocor clămpăni prelung din plisc, pe când un uliu sfâşia întunericul cu puternica-i batere din aripi. Şi sub dulcea adiere a unui vânt uşor, nenumăratele spice flocoase ale pipirigului semeţ, se plecau într-o parte şi într-alta, mulţumind Domnului în tăcere.

Judecata îmi amorţi... Devenii una cu pustiul…

O mână grea, ca plumbul, mi se puse pe umăr şi făcu să mă cutremur: Cosma era dinainte-mi, grozavă namilă neagră. Bogata-i chică se odihnea în neorânduială pe grumaji. Mustăţile şi barba, încâlcite, obrazul păros, precum şi sprâncenele-i stufoase îi acopereau aproape toată faţa. Nu-i vedeam decât nasul cărnos şi doi ochi mari, care îmi părură buni şi mulţumitori. El îmi zise, cu un grai adânc şi mlădios:

— Bună vremea, Irimio, flăcăule, slobod?... Veghezi, veghezi la fericirea lui Cosma, ceea ce e bine; dar ceasul odihnei tale a sunat... Hai, du-te! Cosma te înlocuieşte.

— Te înşeli, Cosmo; nu veghez la fericirea ta, ci trăiesc cu balta.

El făcu un pas înapoi:

— Asta-i şi mai bine; întâi tu, şi apoi eu; e scris în lege!... dar ia spune-mi: nu cumva îmi porţi vo pică?

— Da, îţi cam port.

Cosma căscă şi se întinse. Sub larga desfăşurare a braţelor sale, pământul păru să se micşoreze.

— Când ai ciudă pe o fiinţă dragă, cel mai bun lucru, ca să te descotoroseşti de mica duşmănie şi să treci repede la dragoste, e să-i tragi pe loc o bătaie, căci mânia, care roade cu încetul, e mai dăunătoare decât lovitura de pumn dată cu iubire. Iată un piept plin de atâta voioşie, că nici cu ciocanul nu l-ai sfărâma: izbeşte, Irimio!

Îi pălii una din toate puterile. Cosma nu crâcni.

— Loveşte tare!

Lovii, roşu de mânie.

— Şi mai!

Ridicai pumnul... Dar faţa asta bucuroasă, pieptul ăsta de urs... Şi mai ales braţele astea întinse ca nişte aripi, gata să-mi cuprindă trupul... Nu!

Mă zvârlii la pieptul lui şi-mi ascunsei obrazul în blana-i de peri, cari miroseau a sudoare bărbătească. Cosma mă strânse cu drag şi-mi dezmierdă capul.

— Ce ai tu, Irimio? Ce ţi-am făcut?

— Eşti prea fericit, Cosmo, şi fericirea ta mă lasă prea singur.

El nu răspunse numaidecât. Simţii braţele alunecându-i de-a lungul corpului, pe când îi ascultam inima, bătând ca nişte ciocane. Apoi, aşezându-se turceşte, mă pofti lângă el, îşi aprinse luleaua şi-mi spuse cam următoarele:

— Fericirea lui Cosma, dragul meu, nu poate să lase pe ceilalţi decât singuri şi deşerţi. Ea e ca vijelia care ciopârţeşte arborii îmbobociţi; spulberă florile pline de gingăşie, împotmoleşte scurgerea lină a râului voios de albia lui înfiorată de şoapte; omoară dobitoacele... Înghite totul... Tot ce e viu. Apoi se duce să-şi frângă gâtul undeva, fie că se lasă prinsă de stânci, fie că se scufundă într-un pântec de pământ, plin cu apă şi cu ceruri nesfârşite. Dar, în acelaşi timp, vitejia e mărinimoasă, căci după trecerea ei, viaţa renaşte cu mai multă putere. Eu sunt ca ea. Poate, ceva mai nedrept, ceva mai nevrednic. Află că numai simţirile de rând pot fi împărtăşite şi trăite laolaltă. De îndată ce omul e prea fericit, el rămâne singur; şi tot singur rămâne când e prea nefericit. I-aşa: în groapa mică oricine poate să sară cu tine, dar nimeni nu te urmează în prăpastie. Fericirea întreagă e şi ca un fel de prăpastie; nu visai tu oare, adineauri, cu atât avânt, încât ai uitat de primejdie şi te-ai lăsat prins de mine pe nesimţite? Care dintre tovarăşii noştri de libertate te-ar fi urmat până acolo? Cine m-a urmat pe mine în capcana arhontelui Samurakis, când, deunăzi, îmi veni poftă să te scap pe loc? Ilie! Ilie m-a urmat. Dar Ilie e

îngerul meu păzitor, pe care nu-l ascult niciodată. El mă urmează totdeauna şi împotriva lui însuşi. Asta trebuie să fie din pricina că tatăl nostru, ţapul, şi-a pus în cap, când ne-a zămislit, să nu aibă în haremul lui decât pleduri de-ale nebuniei, de-ale tuturor nebuniilor şi astfel avu: pe mine, Cosma, sau nebunia amoroasă; pe Ilie, sau nebunia cuminte; pe sora noastră, o Chiră, sau nebunia gătelii şi, în sfârşit, pe fratele nostru mezinul, care fu nebun sadea şi se spânzură, neştiind poate ce să facă cu viaţa. De altfel, e cu putinţă să mă-nşel, căci bietului băiat îi plăcea aşa de nebuneşte cozonacul cu nuci, încât urla de poftă de câte ori îl vedea ieşind din cuptor şi, se poate, să se fi spânzurat cu gura plină de cozonac. Trebuie să ştii să mori pentru nebunia ta. Dar să nu te amesteci niciodată în nebunia altuia.

Zicând acestea, Cosma ţinti o căutătură de nebun asupra cortului său; luna plină, de miez de noapte, se ridicase de trei suliţi şi înfăţişa taleru-i de jăratic posomorât Floricichii, care sta dreaptă în uşa cortului, cu braţele încrucişate la piept şi privea nemişcată. Pe umerii ei, înfăşuraţi într-un halat de mătase albă, păru-i despletit curgea ca nişte valuri de păcură.

Dinaintea acestei frumoase vedenii, Cosma îngenunche cu faţa la pământ, cu mâinile înainte ca un musulman, în timp de rugăciune şi stătu aşa îndelung. Apoi, se ridică cu împovărare şi întinse spre cer braţele-i goale şi muşchiuloase, care ar fi putut fi luate drept nişte pulpe. Atunci Floricica îmi păru mai puţin impunătoare, iar Ilie, care tocmai ieşea din cort, căscând, un biet om într-o biată ghebă.

Îi priveam câteşitrei şi cred că şi ceilalţi gândeau ca mine, anume că Cosma ar fi putut să ne stâlcească numai trântindu-se peste noi; dar nu ne temeam de dânsul.

El se duse s-o ia pe Floricica de mijloc. Ea se lăsă purtată ca un fulg. Pantofiorii ei de-abia atingeau covorul moale de păpuriş uscat, şi împreună făcură câţiva paşi într-o singură măsură. Totuşi, văzând pe şubreda castelană alături de sălbaticul contrabandist, ai fi zis: o zână ademenită de un zmeu.

În clipa aceea, apăsându-şi pieptul cu palmele şi întorcându-se cu faţa spre lună, Cosma îşi strigă culmea fericirii lui; grăi cu un glas de clopot care făcu pe cai să ciulească urechile:

— De ce inima asta vrea sâ-şi rupă băierile? De ce coşul îi pare strâmt? De ce sângele o înăbuşă?

Luând mâna dragei lui, el îşi mărturisi teama:

— Floricico! Tu eşti prăpastia care înghite dorinţa omului! ştii tu, cel puţin, ce e statornicia? Vom porni, numaidecât, pe lumină de lună şi mâine

în zori ne vom afla în lagărul nostru. Treizeci de voinici ne aşteaptă acolo, nerăbdători! Toţi sunt oameni scoşi de sub scutul legilor şi care nu se tem de moarte. Drept orice lege, ei nu cunosc decât una: să-şi îndeplinească dorinţele, cel mai înalt scop al vieţii! Orice lege care se împotriveşte acestui scop, ei o înfruntă cu preţul vieţii însăşi. Iată de ce eu îi numesc viteji. Ei par şi mai viteji în ochii femeii, cu privirile lor de tauri întărâtaţi, ce farmecă, cu mustăţile lor răsucite, cari împung de departe, cu bărbile lor unduioase, cari dezmiardă puful, cu iţarii întinşi pe coapsă şi acea blestemată pungă cu sămânţă nepotolită.

Şi Cosma ceru ce nu se poate:

Floricică, floare mică.
Tot voinicul te ridică...

... dar tu să nu te laşi ridicată!... Nu sunt stăpânul acelor oameni, sunt Dumnezeul lor; dar dinaintea femeii, nici un Dumnezeu nu poate să stea în picioare! şi eu vreau să rămân Cosma, vreau să mor Cosma. Jură-mi, Floricico, jură-mi credinţă!

Floricica izbucni într-un râs de aprigă biruinţă, asemănător zornăitului de clopoţei, când trec sănii iarna; acestui râset, luna îi răspunse gătindu-şi chipul cu un văl de argint, care înveseli cuprinsul bălţilor.

— *Cosma, Cosma, cu braţ tare.*
Ce lupţi pe nouă hotare...

... Tu ceri tunetului să bubuie într-o căldare? Tu ceri stejarului să crească sub pat? Tu ceri ţarinei să se împotrivească plugului care o spintecă? Să respingă sămânţa care o face să rodească? Ha!... Ha!... Ha!...

Întinzând braţele cu mâneci largi, întocmai ca o lebădă ce-şi ia zborul, Floricica alergă spre con şi dispăru înăuntru, pe când Cosma, palid, cu mersul greoi, se duse drept la Ilie şi-l întrebă, cu voce domoală:

— Ce zici, tu, Ilie, de răspunsul ce-mi dădu femeia asta?

Ilie lungi gâtul şi faţa:

— Eu zic că femeia are dreptate; că răspunsul ei e drept şi meritat.

— Să te ia dracu, cu dreptatea ta cu tot! Nu asta vreau să ştiu!

— Atunci, ce? făcu Ilie, liniştit.

Cosma se plecă spre urechea lui, de-abia stăpânindu-şi mânia:

— Nu crezi tu, Ilie, că femeia asta e ciobăncuţa din pădurea de pini, de acum şaptesprezece ani?

— Se prea poate, Cosmo... Se poate să fie ea... Dar nu sunt încredinţat... Şi apoi, ce foloseşti s-o ştii? Dacă ea e ciobăncuţa din pădurea de pini, adu-ţi aminte de mândria ta din noaptea aceea. Şi dacă tu o găseşti mai bună astăzi, la o depărtare de şaptesprezece ani, decât

atunci, asta înseamnă că, femeia e la fel cu calul: cu cât goneşte mai mult, cu atât devine mai bună.

Cosma căzu pe gânduri, cu luleaua uitată în colţul gurii.

Şi când luna fu deasupra capetelor noastre, părăsisem acest din urmă popas, tăindu-ne drum prin desişul de stuf şi papură, cu foile lipicioase care ne umpleau de bale.

Nimeni nu vorbea.

*

Nimeni nu vorbea, Dumnezeii crivăţului!... Şi mare nevoie ar fi fost! Ce? Să vorbim? Nu! Ci să urlăm, să batem, să snopim, să sfărâmăm! Ne-ar fi trebuit, în ceasurile acelea, un cutremur de pământ care să deschidă crăpături grozave; ori o grindină, ca oul de bibilică, să ne umple capetele de cucuie; ori o bătaie nepotrivită cu potera, care să ne pună pe fugă, plini de răni; ori nişte trăsnete, ori o ciumă sau orice altă năpastă, care să împiedice tăcerea asta, în a cărei vreme, capul lui Cosma se pusese să-şi zămislească pierzarea.

Eu nu bănuiam nimic, bineînţeles. Ilie poate că ştia ceva; de asemenea şi Floricica. Dar o ştiurăm cu toţii, de-a binelea, îndată ce întunericul se duse şi zorile aruncară linţoliul lor alb pe feţele noastre şi peste pământ.

Străbăteam atunci un câmp pustiu şi înaintam într-un singur rând, la pasul cailor, urmând un drum întortocheat. Floricica, ghemuită în braţele lui Cosma, care o purta pe grumajii calului său, dormita, zgribulită de răcoarea dimineţii şi legănată de cal; iar Cosma, cu privirea rătăcită, cu faţa unsuroasă şi părând să nu mai ştie nimic de lume, îşi iscodea comoara cu un ochi încruntat. Ochiul acesta de fiară sângeroasă se oprea, când pe obrazul ei liniştit de fecioară, împodobit cu un frumos năsuc de cumetriţă îndrăcită, când pe pântecele-i drăguţ, înfăşurat în haina de mătase şi unduiat de mişcările legănării.

Şi iată că, fără veste, Cosma opreşte calul şi dă drumul preţioasei sarcini; Floricica se lasă îndoită ca un sul, pe genunchii iubitului. Ochii-i surâd. Părul se revarsă spre pământ. Umeri, sâni şi coapse alcătuiesc o satanică vrajă.

Cosma priveşte toată această bogăţie şi strigă:

— Cum? Asta e o ţarină care s-a lăsat arată de toate plugurile? Rodnicită de toate seminţele? Şi eu, Cosma, care o vream întreagă numai pentru mine singur, eu trebuie să aud toate astea fără să mă duc, pe loc, să tai mâinile care mi-au pângărit bunul?

Floricica înnodă mâinile sub cap şi zise, cu un dispreţ iertător:

— Da, Cosmo... Tu trebuie să auzi toate astea şi încă ceva, anume: că pe ţarina înţelenită, nimeni nu dă o para, nici chiar tu.

Şi dintr-o zvârcolire a trupului ei de şerpoaică, sări la pământ. O urmarăm eu şi Ilie.

Cosma nu se mişcă, dar sângele i se urca la cap; răspunsul Floricichii nimerise bine. Aşa ceva nu putea fi îndurat de el fără o strivire a mâniei; şi cum umerii femeii erau prea slabi ca să-l poată duce în cârcă, el se întoarse împotriva lui însuşi. Înainte ca noi să ne fi putut da seama despre ce era vorba, el alunecă de pe cal, se întinse cu faţa în sus sub pântecele dobitocului şi, luându-i o copită de dinainte, o aşeză pe pieptul său; în aceeaşi clipă dădu o lovitură de picior în burta animalului, care, neobişnuit cu asemenea încercări, necheză şi sări peste trupul stăpânului său.

Îngroziţi, alergarăm câteşitrei în ajutor. Cosma avea un obraz de ceară şi vărsa sânge pe gură şi pe nas. Dar căutătura îi era bună, potolită. La ţipetele Floricichii, el voi să răspundă ceva; un val de sânge îl înăbuşi; închise încet pleoapele şi leşină.

Îl crezurăm mort şi-l duserăm în câmp, unde văzurăm că răsufla. Floricica îi spălă faţa însângerată şi-l readuse la viaţă, apoi îi aşeză capul pe genunchii ei, îi înlătură părul lipit pe obraz, îl sărută cu gingăşie şi-i zise:

— Dragul meu... drag prieten... Fii bun! Nu fi nedrept! şi nu cere vieţii ceea ce nu poate să ne dea.

Cosma mormăi cu glas hârâit:

— Îmi bat joc de ce e drept... Şi de ce e nedrept... Şi de ce viaţa dă... Şi de ce nu dă. Pieptul meu e toată viaţa. Ce vrea el, o vreau cu preţul vieţii! şi acum vreau să tai mâinile, care mi-au murdărit bunul... Şi le voi tăia!

La aceste din urmă cuvinte, faţa lui palidă se coloră din nou. Ea se înflăcără, ca arma frecată, sub ţâşnitura de raze roşiatice pe care soarele, răsărind în zare, i-o trimise din plin pe obraz.

Cosma deschise larg ochii asupra sfertului de disc învăpăiat care se înălţa cu repeziciune drept dinaintea lui, în nesfârşitul depărtării. Atunci, cu o sforţare de om greu rănit, el îşi avântă pieptul înainte şi zvârli astrului un mare scuipat de sânge, rostind cu turbare aceste cuvinte:

— Na!... Pentru ăla care te-a făcut pe tine... Şi pe mine... Şi pământul... Şi ...

Se opri, cu gura închisă, ca şi cum ar fi tras cu urechea la ceva, dar sângele îl năvăli deodată şi-i umplu pieptul. El recăzu pe genunchii femeii,

ţinând ochii mereu deschişi, nişte ochi care îşi răcneau toată ura lor împotriva vieţii. Nimeni nu îndrăzni să-i vină în ajutor.

Ilie mă luă de mână şi mă duse cu el pe câmpia ţelinoasă.

*

— Mă-ndepărtezi ca să nu-l văd murind? întrebai pe Ilie, ceva mai încolo.

El urmărea cu ochii un stol de corbi.

— Nu cred că are să moară de răul ce şi-a făcut acum; Cosma e un om cu şapte suflete. Dar cred că are să moară: mâine, peste o săptămână, ori peste o lună, căci are o doagă de prisos în hârca lui, şi sminteala asta are să-l prăpădească... E o boală care nu iartă. Am să-ţi spun ce e. În inima fiecărui om, doarme un vierme care începe să roadă năprasnic, de îndată ce se trezeşte. La omul moale, viermele ăsta nu se deşteaptă niciodată sau rareori, şi atunci e drept ca să caşte şi să adoarmă din nou; ăsta e omul care se împiedică de zece ori pe zi de acelaşi pietroi, se supără, înjură, dar nu urneşte piatra din loc; sau, când îi scârţâie uşa, se mulţumeşte să spună: „blestemată uşă!", dar n-o unge ca să nu mai scârţâie. E omul pe care Dumnezeu l-a făcut, nu ştiu de ce, la sfârşitul săptămânii, când avea creierul obosit de-atâtea minunăţii înfăptuite până atunci. Dar Demonul, care nu făcuse decât să trândăvească şi să sâcâie pe Creator toată săptămâna, se folosi de ziua de duminică şi adăugă tigvei omeneşti o doagă a lui, doaga satanică, aceea care face pe om să turbeze de îndată ce un lucru nu-i e pe plac. Bineînţeles, în timpul nopţii care trecuse, omul de rând avusese tot răgazul să populeze tot pământul cu proşti, şi iată de ce se văd aşa de puţini oameni cari îşi fac sânge rău. Totuşi, oamenii cu doaga de prisos se iviră destul de numeroşi pentru ca să răvăşească pământul şi să tulbure pacea divină atât de aprig, încât Sfântu' Petru veni într-o zi să se plângă Creatorului: „Doamne, zise el, ciobanul meu nu e ca al tău: liniştit, cuminte, supus, băiat bun; dacă o oaie se rătăceşte, el pleacă cu toţi câinii în căutarea ei, lăsând turma pradă lupilor; dacă brânza e cam râncedă, el mi-o aruncă în nas; şi pentru un purice care îl pişcă noaptea, vântură toată casa şi mă împiedică să dorm. Doamne, tare-s necăjit!" Creatorul îşi luă toiagul şi plecă îndată cu sfetnicul său. La sosirea lor în păşune, ciobanul Prea Sfântului dormea cu gura căscată. Se trezi şi făcu o plecăciune. Domnul îi dădu binecuvântarea sa. Ciobanul lui Sfântu' Petru sta pe o movilă şi cânta aşa de duios din caval, că Dumnezeu însuşi trebui să-l asculte, apoi îl bătu pe umăr: „Ia spune-mi, prietene, de ce părăseşti turma şi alergi după o oaie care se rătăceşte?" „Fiindcă se

rătăcesc tot dintre acelea care îmi sunt dragi mie!" răspunse ciobanul, fără să facă vreo închinăciune, fapt care displăcu Domnului... ""Ascultă, băiete, tu eşti pus aici ca să slujeşti. A îndrăgi ori a duşmăni, astea nu-s treburi de slujitor!" Celuilalt îi sări ţandăra: „şi cum adică? Nu-s eu om, înainte de toate?" Văzându-l obraznic, Domnul îl copleşi cu un somn adânc, îi cercetă capul şi strigă: „Bănuiam că Demonul şi-a vârât coada şi aici; tigva asta are o doagă de prisos!" şi i-o scoase. Ciobanul se trezi liniştit, cuminte, supus, băiat bun. Ceru iertare musafirilor că l-au găsit dormind, se închină până la pământ, nu se mai gândi la fluier şi nu mai avu dragoste, nici duşmănie, decât tocmai cât îi trebuie unui slujitor. Doaga de prisos a lui Cosma e toată viaţa lui. Dumnezeu să fiu, şi încă nu i-aş scoate-o. Dar el va muri... Viermele lui, trezit de femeia asta, va sfârşi prin a-l ucide. Şi dacă n-ar fi decât să tăiem cele două mâini boiereşti care i-au pângărit bunul, pentru ca să-l scăpăm de la pierzare, bucuros l-aş ajuta.

Ilie păstră pentru sine urmarea gândirii. Nu ştiam ce să mai cred... ştiam numai că Cosma era scrântit rău şi că avea să moară. Fusei tare mâhnit.

*

Ne aflam prin pământurile care se întind între Cernavodă şi Călăraşi, la o mică leghe depărtare de bungetul unde se aflau tăbărâţi vitejii noştri tovarăşi. Ei aşteptau cu nerăbdare pe căpeteniile lor, plecate să mă scape de la robie. Ei nu ştiau dacă suntem vii sau morţi; şi fără neaşteptata mânie a lui Cosma, care ne pironi pe câmpia asta deschisă, ar fi trebuit să ne aflăm de mult în lagărul prietenilor.

Acum, ce aveam să devenim? Ţinutul era primejdios. Nu departe de noi trecea un drum mare, bătut de tot felul de lume, căci podul umblător de la Cernavodă era în apropiere.

Neliniştea mă sugrumă... Privii la Ilie: el cugeta. Fruntea lui, de obicei senină, era întunecată. Paşii săi, cu voinţă măsuraţi, păreau să cugete ei înşişi. Totul cugeta. Gheba-i lungă, până la glezne, îi dădea înfăţişarea aspră a unui călugăr cucernic. Şi în văzduhul mut, nici o pasăre... Ţeliniş tăcut ca nişte morminte... Doar câţiva scaieţi, cari îşi legănau trist capetele, şi ici-colo câte o movilă nisipoasă, care veghea de când lumea peste câmpie, mai îmblânzeau uscăciunea acestui pustiu.

Ilie îndreptă sumbru-i umblet către una din aceste movile, pe care ne urcarăm. Acolo, cu ochii ţintă spre Cosma şi Floricica, ce de-abia se zăreau, stând unde îi lăsasem, el scoase flinta de sub ghebă şi zise:

— Vom vedea noi acuşi cât e de bolnav Cosma.

Şi pe loc slobozi arma. Numaidecât Cosma fu în picioare, cu faţa spre noi, cu amândouă mâinile ridicate către cer, ceea ce însemna: „E vo primejdie?'.

Ilie luă flinta de ţeavă şi o învârti de câteva ori pe deasupra capului, semn că „Nici o teamă!".

Apoi, descreţind fruntea:

— Ha! Bun lucru, dacă picioarele-i ţin trupul!

Coborârăm. El îmi arăta pe jos vechi băligar de oaie.

— Trebuie să se afle undeva pe aci turme.

Într-adevăr, pe lunca Dunării, nu departe de muchea pe care ne găseam, o întinsă pajişte, semănată cu tufişuri de sălcioară, hrănea nenumărate oi. La apropierea noastră, dulăi furioşi alergară să ne sfâşie. Cu un singur strigăt, ciobanul îi aduse, supuşi, la picioarele sale. Omul era de statura unui pitic. Oacheş, păros, cu căciula pe sprâncene, cu sarica până-n pământ, el ne aştepta în picioare, cu bărbia sprijinită pe pumnii reuniţi deasupra bâtei. Nu ştiam dacă era armat ori nu, dar tăria acelui chip brăzdat de cunoştinţa vieţii, liniştea trupului şi mai ales acel ochi mic şi negru, care ne sfredelea de departe, impuneau oricărui om care se sfieşte de nemernicie.

Când furăm la zece paşi de dânsul, Ilie se opri:

— Bună vremea, ciobane; din parte-ne, oameni binevoitori.

— Fiţi bineveniţi, drumeţilor, şi să vă fie gândul ca vorba.

— Gândul nostru, mai întâi, e ăsta: eşti stăpânul ori sluga turmei tale?

— Sunt stăpân pe vrerea mea. Turma mă face să trăiesc slobod.

— Dacă-i aşa, spune câţi sfanţi vrei pe un miel, bun să potolească foamea la patru oameni sănătoşi?

— Sfanţii, dragii mei, nu fac omenia. Alegeţi. Fiindcă e vorba numai de potolit foamea, luaţi pe cel care e cu blana mai urâtă. Şi mâncaţi-l sănătoşi, mulţumindu-mi în gând.

Soarele făcuse mai mult de un sfert din drumul lui, pe bolta cerului când, cu mielul sub braţul lui Ilie, ne întoarserăm unde se aflau Cosma şi Floricica. Ei întinseră un cort şi stăteau lungiţi la umbră, tăcuţi. Caii, descărcaţi de buclucurile noastre, păşteau primprejur. O mulţime de muşte verzi se ospătau din sângele răspândit de Cosma. Ilie aruncă ţărâna deasupra, apoi, fără să spună un cuvânt, se duse departe într-un mărăciniş şi reveni mai târziu cu mielul fript, plin de cărbuni şi cenuşă.

Nu mai aveam pâine. Vin, de-abia o jumătate de ploscă. Ilie întinse o pânză pe iarbă şi sfârtecă mielul. Floricica luă loc turceşte, vădit flămândă. Cosma se apropie şi el, dar fără chef, nici poftă, cu gândul aiurea: nu se afla printre noi. Ilie îl aduse.

Descoperindu-se, cu faţa-i lungă şi plină de apostolicească credinţă, el zise:

— Să ne supunem, prieteni, legilor ce nu-s făcute de mâna omului...

Cosma se răsti:

— Nu mă supun!

— ... Şi să le primim ca fiind neclintite...

— Nu primesc nimic!

Ilie rămase nedumerit. Plin de îndurare, el nu voi să-l întărâte mai mult şi începu să mănânce. Dar noi sfârşisem cu masa, când Cosma nu dusese trei dumicaţi la gură şi nu gustase de trei ori din vin. El fu cel dintâi a se îngrijora de acest fapt:

— Frate Ilie, am intrat în anul morţii... De când mă ştiu pe lume, niciodată mânia nu mi-a tăiat pofta de mâncare... Frate Ilie, ce zici tu de asta?

Ilie îl privi drept în ochi:

— Bade Cosmo, eu zic c-ai să mori...

La rândul lui, Cosma rămase uluit, dar se însufleţi deodată:

— Nu-i aşa Ilie, c-am să mor? Şi Floricica o să mă omoare!...

— Nu vorbi aşa, Cosmo! Tu-mi eşti drag... Mi-ai fost întotdeauna drag...

Cosma îngână:

— Ţi-am fost totdeauna drag... Şi-mi vii vinovată!...

— Ce-ai făcut, Cosmo, cu acelea cari ţi-au venit nevinovate?

— Le-am uitat de-a doua zi, dar asta nu-i treaba mea, asta-i treaba Domnului: n-are decât să lămurească el nedreptăţile omului, de vreme ce l-a dăruit cu o traistă care crapă de pofte şi cu dorinţa de a se adăpa mereu la fântâni cu apă neîncepută.

Ilie zgâi ochii şi încuviinţă:

— Adevăr grăieşti, Cosmo... Dacă Dumnezeu ar fi drept, el s-ar găsi încurcat de treaba asta. Te îngădui cu nebunia ta cu tot! Şi dacă o răzbunare, chiar una nedemnă de noi, îţi ajunge ca să te scăpăm de la moarte, sunt gata să te ajut. Spune, pe cine duşmăneşti?

— Pe Dumnezeu!... Pământul tot !...

— Nu ne putem bate cu Dumnezeu şi cu tot pământul; iar dacă răul îţi vine de la Floricica, ea n-are nici o vină.

— Eu n-am făcut nici un rău lui Cosma, se plânse femeia. Altora da, le-am făcut, ca arhontelui Samurakis, ars de viu de noi!...

— Aşa i-a trebuit! scrâşni Cosma.

— ... Sau ca paşei din Silistra...

— Paşei din Silistra?!... Ai fost pângărită de câinele ăla? Şi eu stau aici să mănânc miel, în loc să mă duc pe loc să-i mănânc urechile?!

Cu aceste cuvinte, Cosma sări în picioare, şi atunci se petrecu ceva ce fu în ochii mei, ca o scăpărare de lumină.

Eram toţi în picioare. Cosma, galben, îmi puse o mână pe umăr şi-mi zise:

— Irimio, mi-e rău!... sunt jignit... sufăr de durerea omului care şi-a pierdut avutul la joc şi ajunge pe drumuri. Eşti tu mărinimos? Vrei tu, ca Ilie, să-mi ajuţi la o faptă josnică? Ea e josnică, dragul meu, dar poate c-o să-mi aducă uşurare; vreau să vărs plumb topit pe gâtul paşei din Silistra! Ajută-mi! eşti fiul meu; îmi datoreşti viaţa şi libertatea.

Atunci Floricica sări între noi ca o tigroaică şi ne despărţi:

— Minciuni!... strigă ea cu aprindere. Minciuni!... Nu ţie, ci mie îmi datoreşte viaţa şi libertatea. El e rodul închipuirii şi trebuie să-şi jertfească viaţa unui vis: sunt mama lui!

Ca şi când am fi fost respinşi de aceeaşi mână, noi sărirăm câteşitrei un pas înapoi, pe când ea se ţinea dreaptă ca o judecătoare...

Trecându-şi mâna pe obraz, Cosma o întrebă cu avânt:

— Cine eşti tu, femeie ciudată? Nu cumva eşti ciobăncuţa din pădurea de pini?... Sau eşti poate aceea care s-a ivit cu pruncul în braţe, l-a depus pe marginea drumului şi-a fugit?

Floricica îşi încrucişă braţele la piept şi răspunse cu o voce înecată de lacrimi, care îmi sfâşie inima şi-mi aminti de ivirea ei, în puterea nopţii, în trista mea colibă, la arhonte:

— Sunt aceea care a dorit toată fericirea, care a voit să viseze cu ochii deschişi în soare şi care şi-a ars ochii! Tu, Cosmo, fuseşi soarele meu de-o clipă, într-o noapte de vis, tu m-ai învăţat să văd limpede în viaţă.

De atunci, mi-am urcat calvarul, am aflat multe, şi-ţi viu mai curată ca oricând: nu mai vreau toată fericirea pentru mine singură. Dar tu, Cosmo, tu ai mers pe alt drum, tu nu cunoşti mila. Nedreptatea te răzvrăteşte numai când te loveşte pe tine, şi ca să-ţi îndeplineşti una din poftele tale, ai prăpădi pământul... Cu toate astea, am să-ţi dovedesc cât îmi eşti de scump: tu speri că o josnică răzbunare îţi va uşura inima de pizma care o roade şi vrei să pui o ruşinoasă pată de sânge pe mâinile tale, menite să rupă lanţuri, ba vrei chiar să faci din Irimia un răzbunător mârşav, când tânăra lui inimă nu trebuie să cunoască decât zbuciumul dreptei răzvrătiri. Ei bine, sunt gata să vă călăuzesc, eu însămi, la paşa din Silistra, dar mai-nainte îţi cer ascultare: jură-mi supunere!

— Supunere?! strigă Cosma şi plecând capul: da, Floricico, te voi asculta, eu care n-am ascultat până azi decât voinţa mea. Dar asta

dovedeşte şi mai bine, că am intrat în anul morţii. Cosma nu mai e Cosma, odată ce se supune!

Femeia trebuie să ascundă, în fustele ei, ceva din taina care a purtat de grijă în facerea lumii.

Ideea asta îmi trecu prin cap, privind pe Floricica cum călărea alături de Cosma, pe când eu cu Ilie îi urmam. Ea călărea bărbăteşte. Larga-i fustă n-o stingherea deloc pe o şa de om, dar pulpele picioarelor în ciorapi de borangic se vedeau până la genunchi, nişte pulpe care ar fi putut să scoată din minţi şi pe un pustnic scârbit de viaţă.

Boiul ei, drept şi în voie, în polca-i fără mâneci, se legăna gingaş la pasul calului, pe când capul se sucea neîncetat, ca într-un şurub, cercetând zarea cu ochii.

Şi-atunci, ştiind că-i făgăduisem ascultare, m-am întrebat unde sălăşluia voinţa aceea care se impunea nouă: în căpşorul acela şubred, ori în fustele acelea tainice, care acopereau tot dosul armăsarului?

Lângă dânsa, Cosma lipsit de căpetenie îmi părea o huidumă. Ilie... El nu pierduse nimic şi nu câştigase nimic. Dar era ciudat lucru să vezi pe femeia asta care avusese deodată voinţa lui Cosma şi judecata lui Ilie!

Şi ea zicea că mi-e mamă, iar Cosma tată!... Şi amândoi aveau să se ducă acum să descopere o daraveră pe care n-o prea înţelegeam: să ceară socoteală paşei din Silistra de-a fi iubit pe Floricica, înaintea lui Cosma, ori după Cosma, habar n-aveam! Unde era vina acestui paşă? Şi unde dreptul lui Cosma? Şi de ce lăsam baltă pe tovarăşii noştri, cari ne aşteptau cu înfrigurare?

Ce de lucruri întunecate!

Totuşi, eram mai liniştit de când îl ştiam pe Cosma supus, căci începuse să mă înspăimânte. Ilie părea şi el mulţumit. Întreprinderea noastră n-avea să fie, prin urmare, prea năprasnică, şi făceam haz, gândindu-mă că am să dau ochii cu un paşă adevărat, după ce o sfeclisem cu un arhonte.

Ca să ne ducem la Silistra, trebuia să trecem Dunărea pe un pod umblător. Floricica o cârmi, de-a dreptul, spre şoseaua naţională. Ilie în loc s-o ia prin răzoare, şi cum Cosma îi atrăgea luarea-aminte că drumul mare ne-ar putea fi primejdios, comandirul nostru, cu fustă, răspunse cu o şagă:

— Da, cuminte ar fi să apucăm pe căi ferite; dar, pe muchea asta dezvelită, ai putea să vezi de la o leghe un poponete răsucindu-şi mustaţa şi-ar fi să dăm patrulelor de înţeles că suntem cu musca pe căciulă. Mai bine deci s-o luăm pe calea oamenilor, ce se cred fără pată şi să ne bizuim pe „dramul de noroc" care uneori face minuni. Cunoaşteţi povestea?

— N-o cunoaştem.

— Se vede bine, zise ea, că n-aţi umblat la şcoală. Să v-o spun: Doi oameni mergeau odată printre nişte semănături. Unul avea un car de minte; celălalt, un dram de noroc. Apucându-i noaptea între două sate, ei hotărâră să se culce unde se aflau. Fără să stea prea mult pe gânduri, cel cu dramul de noroc îşi aruncă gheba pe cap şi se trânti în mijlocul drumului. Cel cu minte multă îşi zise: „se poate să treacă o căruţă şi să mă calce". Şi se întinse pe iarbă, lângă drum. Târziu, în noapte, trecu un faiton. Ajunşi în faţa mogâldeţei negre din mijlocul drumului, caii se speriară, săriră în lături şi călcară pe cel care dormea lângă drum: „Decât un car de minte, mai bine un dram de noroc", zice vorba românească. Pe norocul ăsta trebuie să ne bizuim şi noi, ca să ajungem la pod. Şi dacă el nu vrea să ne ajute, atunci, ca totdeauna, ne rămân plumbii flintelor noastre şi picioarele telegarilor.

Din fericire pentru noi, nu avurăm nevoie nici de una, nici de alta, căci nu păţirăm nimic, dar eu mă răzvrătii împotriva unei nesocotinţe, care putea să ne dea peşcheş în gheara duşmanului şi într-un ţinut atât de neprielnic. Şi — Doamne sfinte! — pentru ce toată istoria asta? Cosma era iubit de noi toţi; ce dracu avea în burtă acum cu ăst paşă?

Îl întrebai pe Ilie. El îmi răspunse:

— Cosma a intrat în anul morţii. El vrea să ceară soarelui să meargă de-a-ndoaselea şi să desfacă ce-a făcut. Asta nu se poate. Şi va muri. Dar noi avem datoria să-l susţinem până la capăt, cu preţul vieţii şi chiar pentru o nebunie, căci să ştii, Irimio, nebunia ţine în viaţă un loc mai mare decât înţelepciunea.

Nu fusei deloc mulţumit de răspunsul lui Ilie şi nu mai făcui nici un haz la gândul să văd un paşă adevărat, dacă era vorba să înfruntăm patrule. De-abia scăpasem de o robie şi poate c-o altă robie mă aştepta, dincolo de Dunăre; poate chiar moartea.

Mă bosumflai. Cosma băgă de seamă, ghici pricina şi fu bun, generos, viteaz. Oprindu-se, el se apropie de mine şi-mi zise, cu o seninătate care îmi îngheţă sângele:

— Nu mai departe decât noaptea trecută, ţi-am lămurit cum, în marile bucurii, ca şi în marile nefericiri, rămânem singuri, nimeni nu ne urmează. Vezi deci c-aveam dreptate: iată-mă lovit de un mare rău şi iată-mă singur. Ei bine, dragii mei: nu silesc pe nimeni să mă urmeze în nebunia mea.

Duceţi-vă la lagăr; Ilie cunoaşte drumul... Eu... mă voi duce singur acolo unde mă împinge nenorocirea, singur cu calul meu, cu cele două flinte ale mele, cu cele patru pistoale, cu iataganul meu, cu cămaşa mea şi cu soarta mea...

Nu-l lăsai să continue; îi sării de gât şi-l sărutai. El rămase rece, nepăsător la toate încredinţările noastre că nu-l vom lăsa singur. Dar nu ne părăsi. Şi ne reluarăm drumul.

Deodată, apropiindu-se de marginea muchii, Dunărea apăru, cu întinsele ei bălţi, jos de tot, departe de tot, cenuşie, stufoasă, singuratică şi bună prietenă a omului liber.

La vederea ei, Cosma se înălţă în scări şi începu să cânte cu glasul lui bărbat şi mlădios, dar frânt de suferinţă, acest cântec al haiducului:

Foaie verde de ghindar:
Trage podu', măi podar,
Să trec la cel gospodar,
Că e putred de bogat!
El îi singur ca un cuc,
Neica-i tânăr şi haiduc!
Trage podu' mai la vale,
Să nu-ţi trag v-un glonţ în şale!

Abia îşi sfârşi versul, că o caleaşca se ivi din umbra unei vâlcele şi începu să urce coasta pe care noi o scoboram. Dintru-ntâi ne îngrijorarăm, dar numaidecât, văzurăm că trăsura era condusă de un om singur, un boier pământean, îmbrăcat în felul cum se poartă în ţările dinspre soare-apune: pălărie înaltă, guler tare, înnodat cu o legătură, surtuc, nădragi şi cizmuliţe. Avea mustaţa rasă şi purta favorite.

Floricica râse:

— Nu vă temeţi, îl cunosc, e un prieten...

Cosma sări ars:

— Ce? Un prieten al tău, maimuţoiul ăsta?!

Boierul se apropie, scoase pălăria de la o poştă, se opri şi heretisi pe Floricica, într-o românească apelpisită:

— Prezint omagiile mele cele mai respectuoase, jupâniţei Floricica!

Şi cum dânsa îi întindea mâna, secătura i-o sărută, ceea ce făcu pe Cosma să înfigă aşa de tare scările în coastele calului, încât îl ridică în două picioare.

— De mult v-aţi întors de la Constantinopole? Aţi fost foarte regretată!

— Da?! făcu ea cu ifos. Şi de ce? Duceaţi lipsa femeilor?

— A femeilor nu, desigur, ci a cucoanelor cu ighemonicon! Apoi, aruncând asupra noastră o căutătură de stăpân, întrebă: Ce-i cu cârdăşia asta?

— Nişte pădurari, pe cari i-am tocmit acuşi.

— Hm!... Curat bandiţi!

— Apoi de!... Pădurarii, ca şi bandiţii, sunt bărboşi, au de-a face cu armele şi se spală rar.

— Apropo de bandiţi: aţi auzit de isprăvile haiducului Cosma? E grozav, dar şi ai noştri fac rău că jefuiesc ca în codru.

Zicând acestea, sărută din nou mâna Floricichii, făcu o plecăciune până la pământ şi-o porni în pasul calului.

Cosma nu se urni din loc. Atunci văzurăm că, în timpul acestei scurte convorbiri, îşi rosese o parte a mustăţii. Şi nu ştiam ce-i cu el; sta liniştit şi trăgea cu coada ochiului la boier, care se depărta, dar o ştiurăm numaidecât, căci îndată ce gospodarul se afla la vreo cincizeci de paşi, el întinse flinta şi-l împuşcă pe la spate, mai repede decât te-ai şterge la ochi. Omul se răsturnă de pe capră; caleaşca o luă razna pe câmp.

Şi Cosma încheie:

— Asta o să te înveţe minte, scârnăvie, să mai săruţi mâinile femeilor pe care le vezi în cârdăşia oamenilor care se spală rar... Apoi către Floricica: Şi cu momâia asta te-ai culcat? Vai de păcatele mele, dacă trebuie să mă duc la Stambul ca să-i caut pe toţi şi să-i omor!... Întorcându-se către mine: Du-te, Irimio, şi vezi dacă mai suflă, isprăveşte-l cu pistolul.

Dădui fuga şi mă-ntorsei: era mort, cu capul sfărâmat.

Floricica zise:

— Nu te mai cinstesc, Cosmo, deşi mi-eşti drag; mi-ai făgăduit ascultare şi...

— Şi eu am uitat, din neobişnuinţă...

— Ei bine, ai ucis unul dintre cei mai buni oameni din câţi cunosc, şi care n-avea decât un beteşug: acela de a fi venit pe lume bogat, precum şi de-a crede, împreună cu toţii bogaţii din vremea lui, că Dumnezeu însuşi a voit să facă pe oameni nedeopotrivă. Dar în deosebire de ceilalţi, el a desfiinţat robia, de pe pământurile sale, şi a zidit spitale.

Cosma o reteză scurt:

— Da, i-a luat omului pielea şi i-a dăruit o cămaşă!... Şi-apoi... atâta pagubă!... Nu asta mă sâcâie pe mine acuma... După o lungă şi silnică tăcere, adăugă cu glas stins: Nu ne mai ducem la paşa din Silistra, voiam să-l pedepsesc, crezându-l singurul tău amant. Dar tu ai avut cu nemiluita... Şi până la Ţarigrad. Atunci? Prinde orbul şi scoate-i ochii! Nu. Haideţi mai bine în lagăr... Acolo, voi vedea... Adică n-am nimic de văzut, ci mă voi lăsa în voia nodului, ce-mi astupă răsuflarea.

*

Sosirăm în zăvoi odată cu seara şi pe loc uitai: şi de Cosma, şi de nodul lui, şi de pizma mea, pentru ca să m-arunc nebuneşte în sânul unei măreţe firi, pe care omul n-o pângărise încă. Unele sălcii erau groase ca nişte butoaie, şi în scorburile lor, ar fi putut să se adăpostească doi oameni în picioare. Nenumărate pâraie şi pârâiaşe, vine mărinimoase ale darnicei Dunări, ţeseau o pânză de păianjen, care uda neîncetat sute de pogoane de pământ roditor, dar băltăreţ, pe care nimeni nu-l voia şi care făcea fericirea ierburilor ţifoaie de mâzgă. Peştii, păsările sălbatice, gângăniile, laolaltă cu lupul şi cu vulpea, se desfătau de viaţă, trăiau mai în pace şi-şi făceau mai puţin rău, decât noi, oamenii.

Singur omul, cel mai fioros dintre toate dobitoacele pământului, seamănă moartea, sărăcia, robia acolo unde, cu atât de puţină osteneală, cu şi mai puţine nelegiuiri, atâtea bucurii ne-ar aştepta!

Găsii pe tovarăşii noştri, ceva mai îmbătrâniţi de cum îi lăsasem; iar ei mă găsiră voinic şi mândru.

În mijlocul unui mare ostrov, pierdut la şase ceasuri depărtare de cea din urmă locuinţă omenească, ei alcătuiseră un mic cătun. Sosirea noastră fiindu-le vestită de către străjeri, ei ne primiră cu trei salve de câte zece focuri de flintă fiecare şi cu strigătele de: „Trăiască viteazul nostru căpitan şi mândra lui tovarăşă!"... „Trăiască înţeleptul Ilie, precum şi bravul Irimia, pe care-l credeam mort!"

Hărmălaia asta de heretiseli, deşi mai sinceră, mă cam făcu să râd, căci ea semăna, ca două picături de apă, cu aceea care avusese loc în curtea arhontelui, la sosirea sa de la Constantinopole cu Floricica. Îmi zisei în gând:

„Liberi ori sclavi, oamenii au cam aceleaşi obiceiuri şi simţiri. Să-i ia dracu pe toţi!"

Şi începui pe loc să alerg ca un viţel şi să mi dau de-a rumba. Aveam şi de ce!

Pe o arie ceva mai ridicată şi curăţită, corturi şi iar corturi, fiecare cu culcuşul lui de stuf, papură uscată şi fân, velinţa pe deasupra. Armele şi calabalâcul se aflau prin scorburile sălciilor, ca în nişte dulapuri, tot haiducul cu salcia şi cu catrafusele lui. Ibovnice, de asemenea, tot voinicul cu a lui, tinere, zvânturatice, robotind după treburile gospodăriei haiduceşti şi urzicate de ţânţari pe mâini şi pe picioarele goale.

Fiind vremea cinei, ele dădeau în vânt cu gătitul bucatelor, în câteva căldări fierbea mămăliga, care răspândea plăcutu-i miros de mălai şi stropea cu terci pe bucătărese; în altele se pregătea ciorba de ştiucă cu

ceapă, mărar, pătrunjel şi leuştean. Crapi mari de câte zece oca, presăraţi cu piper roşu, se zbăteau încă în proţapii lor, înfipţi în pământ deasupra jăraticului. Vreo duzină de raţe şi gâşte sălbatice, împănate cu usturoi şi slănină afumată, se prăjeau şi ele mai la o parte. Şi atât de aţâţător era mirosul cu care aceste fripturi umpleau zăvoiul, că lupii ei înşişi urlau de poftă.

Dar trebuia băutură pentru toate aceste bucate, peste care aveau să se repeadă vreo şaizeci de guri şi, se ştie că, apa de baltă face broaşte în burtă. Ei bine, nici băutura nu lipsea, şi încă ce băutură!

Pitit într-o glugă de papură verde care-l ţinea rece, un boloboc de-o sută de vedre, cu un vin ce-ţi spărgea cerul gurii.

Semăna cu o tainică bisericuţă; pe când în vecinătatea lui se smerea, ca un biet paraclis, un butoiaş de vreo douăzeci de vedre cu sfântul duh al unei sfinte ţuici, care ar fi trezit şi pe morţi din mormintele lor, dacă s-ar fi aflat prin împrejurimi!

Din fericire, nu se aflau ca să ne plictisească, cu veşnica lor mărturie a zădărniciei de-a bea şi de-a mânca. Însuşi Cosma, care avea moartea în suflet, o uită în seara aceea, făcu ca toată lumea şi — ca un viteaz căpitan ce era — dădu semnalul bătăliei.

Toţi mesenii înşiruiţi în forma unei potcoave, fiecare ins se putea duce să-şi taie mămăligă şi să-şi umple troaca cu bucatele, din care îi poftea inima, apoi să se aşeze turceşte şi să mănânce pe genunchi, slujindu-se de leoşcă[6] pentru ciorbă şi de degete pentru fripturi. Cât despre băutură, cofiţele se duceau goale şi reveneau pline, într-un şirag nesfârşit, întocmai ca hagiii la Sfântul Mormânt.

Începutul ospăţului îl făcu ţuica, după cum se şi cuvine. Cosma ridică cel dintâi bărdăcuţa. Comesenii îl urmară. Şi cu faţa aprinsă ca un miez de pepene roşu, căpitanul rosti:

— Prieteni!... Viaţa şi moartea sunt cele două veşnice isprăvi ale iepei Domnului!... Ea este aceea care, cu nările sale, însufleţeşte vieţi pe pământ şi le stinge. Noi n-am cerut să venim pe lume, deci nu datorăm nimănui nimic. O singură datorie avem: aceea de-a fi sănătoşi; şi ca să fim sănătoşi, trei lucruri bune trebuie să facem: să mâncăm bine, să bem bine şi să pârţâim bine. Începem prin a mânca şi a bea. Pe urmă vom pârţâi sub cort.

Hohote de râs acoperiră cuvintele vorbitorului. Bărdacele se dădură de-a duşca; ţuiculiţa se duse să biciuiască pofta de mâncare; apoi, patruzeci de nebuni se băteau la gura fiecăruia! Dumicaţii de mămăligă, după ce erau frământaţi în mână la repezeală, zburau ca nişte vrăbii drept

[6] Lingură de lemn.

unde le era locul. Leoştele se goleau înainte de-a atinge buzele. Şi când ştiuca şi crapul dădeau prea mult de furcă cu oasele lor vreunui mâncător, toată umplutura gurii era suflată la spate. Capetele întârziau în cofele cu vin, până ce gâturile se umflau, învineţindu-se. Atunci băutorul avea un singur gând: să mustre pe Dumnezeu că răsuflarea omului e aşa de scurtă, iar locul în pântece, atât de măsurat. Pentru ca să îndrepte, oarecum, această greşeală cerească, meseanul, care se credea nedreptăţit în socoteala lui, se scula copăcel şi-i trăgea un joc pe săltatelea, urseşte, ca să mai îndese ale bucate, apoi se aşeza din nou şi-o lua de la-nceput. Unii se mulţumeau cu câteva râgâieli zdravene, dar treaba asta era cu belea, căci de se-ntâmpla ca râgâiala să-l picnească pe om când se afla cu gura plină, toată fultuiala era împinsă în cap şi împroşcată pe nări.

Pe la sfârşitul ospăţului, un om ne strică cheflii. El sta într-un capăt al potcoavei. Vătaful cetei, care şedea la dreapta lui, se ridică, îl arătă lui Cosma şi zise:

— Căpitane, poate că ai băgat de seamă că un strein se află printre noi: e călugărul ăsta. El s-a înfăţişat într-o zi unei străji şi i-a cerut să fie îngăduit în rândurile noastre, până la întoarcerea ta. Judecându-l răzvrătit, credincios şi brav, l-am primit. Acuma el vrea să bea în sănătatea ta.

Atunci văzurăm sculându-se un om de statură mijlocie, ţeapăn la trup şi tânăr încă. Barbă şi mustăţi roşiatice, bine pieptănate. Obraz, spălat cu îngrijire. Fruntea, ieşită în afară ca un pepene, era prelungită de pleşuvie, până spre creştetul capului şi luminată de ochi mari, cenuşii, cu căutătura deschisă. Comănacu-i castaniu, jerpelit şi pipernicit, îi cădea până la glezne şi-l acoperea de tristeţe.

Cu grai limpede, el zise cam cele ce urmează:

— Da, Cosmo... Beau în sănătatea ta şi-a tuturor celor de faţă. Dar, îngăduie-mi să-ţi spun că, cuvintele tale de adineauri m-au cam mâhnit. Cum? Viaţa şi moartea sunt isprăvile unei iepe? fie această iapă călărită chiar şi de Domnul, nu, asta nu se poate... Viaţa şi moartea sunt făpturile lui Dumnezeu, nu ale iepei lui, presupunând că are una. Apoi ceastălaltă jignire, adusă omului, care, după tine, n-are decât datoria de-a mânca, de-a bea şi de-a pârţâi!... Datorie de porc! Sunt mâhnit. Norodul vede în voi pe mântuitorii lui; şi dacă nu sunteţi puşi în furci dintr-o zi pe alta, asta se datoreşte ajutorului său prietenesc. El nu vă opreşte nici să mâncaţi, nici să beţi ca nişte viteji, dar dacă e numai ca să pârţâiţi sub cort, zău mă-ndoiesc că sunteţi altceva decât nişte boieri. Nu pot să vă spun astă-seară cine sunt şi ce drum am făcut, pentru ca s-ajung aici. Vă spun numai atât: fiţi mântuitori vrednici şi vă voi ajuta!...

De-abia rostise vorba din urmă, că pe loc Floricica sări de lângă Cosma, zbură la călugăr şi-i sărută fruntea:

— Sărut cugetul meu!... zise ea.

Ibovnicele tovarăşilor noştri se porniră pe râs, căci la ibovnice râsul ţine loc de gândire. Haiducii, văzând pe Cosma posomorât de întâmplarea asta, se simţiră strâmtoraţi.

Ilie părea mulţumit. Cosma îl întrebă:

— Ce zici tu, Ilie, de călugărul ăsta ciudat?

Ilie dădu din umeri şi cătă la faţa lui bosumflată:

— Eu zic, Cosmo, că tot călugărul îşi are cazania lui... care place femeilor... Îţi aminteşti de izbânda cazaniei tale la arhonte?

Se întunecase de-a binelea. Oamenii deveniseră nişte umbre negre. Atunci, fiecare pereche se îndreptă spre culcuşul său. Şi în noaptea aceea, din pricina prea marii ghiftuieli, auzii tot felul de gemete ieşind de prin corturi.

*

Iată acum sfârşitul acestei poveşti: Cosma se sculă a doua zi, rău ca râia, şi strigă din uşa cortului:

— Dac-om duce-o aşa încă o bucată de vreme, o s-avem pe curând nevoie de vreo jumătate duzină de moaşe! Haideţi, muierilor, cărăbăniţi-vă şi fătaţi pe la mamele voastre!... Iar noi: la calabalâc!... pe cai!... Şi la drum!...

— Dar eu? întrebă Floricica.

— Tu... tu nu eşti o muiere, ci un bărbat, un haiduc! Soarta te trimete ca să-mi iei locul şi să faci mai bine de cum n-am făcut eu, în ziua când voi muri; ziua asta e apropiată, as'noapte am visat că cel dintâi foc de flintă, ce-l voi trage asupra duşmanului, va da greş pe lună plină. Focul ăsta va fi atunci al treilea, în viaţa mea, care nu nimereşte, pe lună plină, şi ursitele mele au hotărât să fiu ucis de mâna ăstuia din urmă duşman. Aşa va fi. Şi va fi bine. Cosma a trăit...

Oamenii se puseră pe făcut legături, în vreme ce drăguţele lor, tot pregătind masa din urmă, plângeau, cu fruntea sprijinindu-se de-o salcie ori de umărul iubitului care pleca.

Floricica, deşi femeie, avu o inimă de piatră, inimă de adevărat haiduc, aşa cum o judecase Cosma. Ea zise celor care se văicăreau:

— Bineînţeles, sunteţi nefericite, dar vina e a voastră!... Aţi uitat că voinicii ăştia sunt prigoniţi de ocârmuire, că trebuie să doarmă călare şi să

sărute femeia în goana calului. Ibovnica aci are o singură menire: să încarce flinta pe care omul o descarcă. Dacă aţi fi fost lăsate în pace, puţin v-ar fi lipsit ca să zidiţi o biserică, să faceţi primărie, s-aduceţi un zapciu şi să ridicaţi o temniţă. Şi întorcându-se către oameni: Ia te uită, Doamne, la negustorii ăştia de telalâc! Voi, haiduci!?... zău, îmi vine să râd! Broderii, mărgele, cârpe cu farafastâc, junghiuri fără tăiş, pistoale cu găteli, un întreg bucluc la fel ca boarfele şi tinichelele, care încurcă drumurile mahalalelor din Stambul! Ha!... ha!... ha!... Apoi, către Cosma: Tu eşti „căpitanul" acestui bazar?

La cuvintele astea, călugărul se repezi la Floricica:

— Lasă-mă femeie, să-ţi pup fruntea, care ascunde gândul meu!...

Floricica îi întinse fruntea.

Cosma privi înlemnit la fapta asta cu neputinţă, începu să fluiere a pagubă şi-o porni singur în desişul de trestie şi papură, de unde făcu să răsune jalnicul cântec al lui Iancu Jianu:

Floricica bobului:
Pe malul Siretului
Paşte calul Iancului!
Calul paşte şi-mi nechează,
Iancu doarme şi-mi visează,
Visează de-o amurează;
Amureaza dracului
Ţese pânza Iancului,
Pe valea Gândacului!
Dar nu-i pânză, nici urzeală
De cămăşi, de primineală;
Ci un giulgiu de-acoperit
Doi ochi negri ce-au iubit!

Cântecul amuţi în depărtare. Fusei cuprins de-o sfâşietoare milă şi plecai în urmărirea lui, luându-mă după dâra paşilor săi, dar cu băgare de seamă ca să nu mă simtă. După un ceas de alergătură, tot străbătând desişuri şi luminişuri, crezui că i-am pierdut urma şi mă urcai într-o salcie, ca să văd în ce parte se mişca tufişul pe unde trecea. Dar el nu mai era în tufiş, ci pe malul unui lac limpede, la vreo douăzeci de paşi de copacul în care mă aflam, şi atunci văzui şi auzii lucruri de necrezut!

Cosma îngenunchease şi se ruga. O biată bucată de vreme, nu făcu decât să bată mătănii cu fruntea de pământ, apoi, un glas de geamăt se auzi:

— Ei bine. Doamne! Să fim drepţi, dacă vrei dreptate! Abătutu-m-am eu măcar cu un singur deget de la porunca pe care ai sădit-o în pieptul meu? Eram un băieţel, când m-ai făcut să simt scârbă de tot ce e câştig murdar şi silnicie, şi atunci am jefuit pe tata şi am împărţit cu săracii. Apoi, am fugit în codru şi-am trăit din nelegiuiri şi hoţii. Da, din nelegiuiri şi hoţii, după pilda boierilor şi ocârmuitorilor care trăiesc din jafuri, care îşi zidesc biserici ca să te ridice în slavă şi pe care tu nu vrei să-i trăsneşti. Peste ei m-am năpustit eu, nu peste săraci. Şi dacă uneori, gâtuit de mânie, am sărit în cârca lui Ilie şi l-am smintit, a fost din pricină că avea prea multă dreptate. Dar tu nu faci la fel? Nu sminteşti tu şi mai rău pe săracul care-ţi impută nedreptăţile tale? Şi dacă-i aşa, te încumeţi tu să mă dobori cu aste dureri care-mi sfâşie maţele?... Ptiu!

Şi Cosma scuipă în lac. Apoi se lungi pe spate.

După puţin, o femeie care aducea o vacă la adăpat se ivi din tufiş. Pe când vita bea apă, ţăranca dădu bună ziua lui Cosma, numindu-l „creştin", oftă din adâncul inimii şi-l privi. Cosma n-o luă în seamă. Femeia, cu o nuieluşă în mână, încrucişă braţele la piept şi zise:

— Ei... apăi ştiu eu că tu eşti Cosma... Şi că trăieşti cu soţii tăi p-aici, pân preajma noastră, pe pământul sălbatic, ca şi bieţii de noi... Eh!... Să te ocrotească Dumnezeu puternicu'!... Da' aibi milă şi de noi, oropsiţii de soartă. Suntem nişte sărmani... Boierii ne iau până şi cămaşa. De! ce să-i faci? Aşa vrea Domnu... ca să ne pedepsească de păcatele noastre!

Cosma, fără să se mişte, răcni la ea:

— Cară-te de-aici!... Scârba dracului!... Îngânând-o; Sun-tem-niş-te săr-man!... Sunteţi nişte nemernici!... Aşa vrea Domnu!.. Dracu să-l ia pe Domnul vostru!...

Şi sărind în picioare, plecă.

Femeia-şi făcu cruce şi se rugă:

— Iartă-l Dumnezeule drăguţ, că nu ştie ce spune şi tare-i asuprit !...

Timp de două luni ne târârăm ca nişte osândiţi la moarte, urcând Dobrogea spre Munţii Măcinului. Nu trăsesem nici un alt foc de puşcă, decât ca să vânăm. Cosma ne urgisise cu totul; se ţinea la o parte. De-abia mai schimba câte-o vorbă cu Ilie şi cu mine; cu Floricica, deloc, deşi biata femeie făcuse totul ca să-l mângâie.

Oamenii, lăsaţi pe mâna vătafului, se dădură la prădăciuni nevrednice, pe care le dispreţuise totdeauna.

Şi iată-ne din nou în faţa Brăilei, paragini prielnice traiului slobod, pline de ascunzători temute de poteraşi.

Aci, de-abia sosiţi, Cosma şi Ilie ne părăsiră într-o seară în chip tainic, trecură Dunărea şi întârziară cinci zile. Când se-napoiară, Cosma strigă dintr-o dată.

— Am tras al treilea foc de flintă pe lună şi mi-am scăpat duşmanul! De-acuma să nu mă mai socotiţi printre cei vii!...

Şi aruncând jos toate armele de pe dânsul, sări de pe cal şi-o luă la pas. Mă luai după el, alături de Ilie. Aceeaşi pază i-o făcurăm şi în zilele următoare, căci ne temeam că vrea să-şi pună capăt vieţii, dar curând ne încredinţarăm că bănuiala noastră n-avea temei. De altfel, nu se ducea departe; dădea târcoale în jurul lagărului, venea, mânca la nevreme şi pleca iar. Era cu toane: nici trist, nici vesel, dar la toate întrebările noastre răspundea ridicând din umeri. Uneori, mângâia capul Floricichii, care plângea, îi săruta mâinile şi încerca să-l încredinţeze de dragostea ei. El zâmbea.

Şi uitându-te la Cosma, despuiat de toate armele, ai fi zis că este o namilă de porcar.

O, grozavele mândre zile din anotimpul acela!... Vara era pe ducă, vremea când răsăriturile şi apusurile de soare, în bălţi, fac să ţipe de bucurie până şi cele mai neînsemnate gângănii. Ouatul şi clocitul zburătoarelor sunt sfârşite... Tineretul păsăresc — raţe şi gâşte sălbatice, lişiţe, nagâţe — se avântă în văzduhul limpede ca nişte nori de stoluri şi la înălţimi ce înciudează pe vânător. Pe puii de lup şi de vulpe, cari dau târcoale în preajma târlelor, îi recunoşti după sfiala cu care se furişează şi după blănile lor desăvârşite. Bondarii, cărăbuşii şi alte vietăţi zboară ca nişte zăpăciţi, izbindu-se de copaci. Ierburile se opresc din crescut, se odihnesc şi se bucură. E izbânda vieţii asupra morţii.

Era tocmai dimpotrivă în lagărul nostru.

Răzbunarea săvârşită de Cosma şi Ilie la Brăila, care făcuse pe cel dintâi sâ dea greş, pusese în picioare ocârmuirea. Spionii noştri ne vesteau zilnic câ potera e pe urmele noastre. Îndoirăm straja lagărului. Dormeam cu un ochi deschis şi schimbam mereu de culcuş.

Faptul acesta sfârşi prin a întărâta pe toată lumea, afară de Cosma, care-şi vedea de hoinăreală, ca în cea mai liniştită dintre vieţi!

Într-o după-nămiezi, de îndată ce isprăvirăm cu masa, el se ridică s-o ia razna, aşa cum obişnuise.

Ilie, răsturnat într-o rână, încercă să-l oprească, cântând cu un glas adânc, ce părea că vine dintr-un mormânt:

— Bade Cosma, nu pleca,
Că iaca viinee poteraaa!...

Cosma întoarse capul o clipă şi răspunse cântând, cu un glas şi mai adânc:

— Lasă viee, hăt-o-n cruceee.
Că cum viine-aşa s-o duceee!...

Şi sări pe cal.

Încălecarăm şi noi şi ne ţinurăm, ca la treizeci de paşi, în urma lui.

Ne aflam prin împrejurimile Isaccei... Drumul singuratic, pustiu... În dreapta şi-n stânga, bălării şi dracilă.

Şi deodată, sub ochii noştri, două ţevi de flinte se ivesc dintr-un tufiş şi se întind asupra lui Cosma, care ridică braţele şi strigă:

— N-am arme!

— Cu atât mai bine! i se răspunse.

Şi două focuri trăsniră în acelaşi timp. De-abia apucarăm să răspundem prin aprige împuşcături de flinte şi pistoale împotriva tufişului; apoi, văzând pe Cosma că se pleacă pe gâtul calului, îi înlănţuie grumajii şi fuge ca o săgeată, îl crezurăm scăpat.

Nu era deloc, căci, în plină goană, trupul i se prăvăli de pe cal, ca un sac umplut cu pământ, pe când dobitocul îşi urma fuga.

— Sfârşit —

Traducere făcută la Masevaux, între 2-30 iunie 1925.